

ԵՐԵՎԱՆԻ ԱՅԿԱՍԿԱՆ

ՄԱՍԻ ԱՅԿԱՍԿԱՆ ԱՅԿԱՍԿԱՆ
ԿՐԹԱՅԻՆ, ԳԵՂԱՍԿԱՆ
ԿՐԹԱՅԻՆ, ԵՐԵՎԱՆԻ

Ամենայն շայոց Կաթողիկոսն ընդունեց ՀՀ-ում ԱՄՆ-ի նորանշանակ ղեսպանին

Փետրվարի 24-ին Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնում Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գաբրիել Բ Ծայրագույն Պատրիարք եւ Ամենայն շայոց Կաթողիկոսն ընդունեց ՀՀ-ում ԱՄՆ-ի արտակարգ եւ լիազոր նորանշանակ ղեսպան Ռիչարդ Միլսին:

Նորին Սրբությունն իր շնորհավորանքները փոխանցեց ԱՄՆ-ի ղեսպանին եւ վստահություն հայտնեց, որ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի եւ ԱՄՆ-ի ղեսպանատան միջեւ ձեւավորված բարի հարաբերությունները եւ համագործակցությունը կշարունակվեն նաեւ նրա պաշտոնավարման ընթացքում:

Գոհունակությամբ անդրադառնալով հայ-ամերիկյան միջպետական կապերին՝ Ամենայն շայոց Կաթողիկոսը մասնավորապես շնորհակալություն հայտնեց ԱՄՆ-ի ժողովրդին եւ իշխանություններին՝ հայ ժողովրդին ցուցաբերվող գորակցության համար: Նորին Սրբությունը նաեւ իր գնահատանքն արտահայտեց դարաբադյան հակամարտության խաղաղ կարգավորման նպատակով ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի շրջանակներում ԱՄՆ-ի կողմից գործադրվող ջանքերի կապակցությամբ:

Շայոց Պատրիարքը մաղղեց, որ Տիրոջ օրհնությամբ նորանշանակ ղեսպանի առաքելությունն ավելիով նպաստի երկու ժողովուրդների բարեկամության ամրապնդմանը, ինչպես նաեւ՝ տարբերություններում երկու պետությունների միջեւ համագործակցության զարգացմանը:

ԱՄՆ-ի ղեսպանն իր հերթին ուրախություն հայտնեց հանդիպման առիթով, ապա ներկայացրեց հայ-ամերիկյան գործակցության արդյունքում իրականացվելիք ծրագրերի շրջանակը:

Չրույցի ընթացքում Ամենայն շայոց Կաթողիկոսն ու ԱՄՆ-ի ղեսպանն անդրադարձան նաեւ շայ Առաքելական Եկեղեցու կարևոր առաքելությանը հայ ժողովրդի կյանքում, ընդ որ մեկնեցին հետ ունեցած ջերմ հարաբերություններին, ինչպես նաեւ՝ հայրենիքի եւ Եկեղեցու առջեւ ծառայած մի շարք մարտահերոսներին:

Մասնավոր անդրադարձ եղավ Եկեղեցու՝ միջեկեղեցական փոխգործակցության շնորհիվ աշխարհում հակամարտությունների խաղաղ կարգավորման ի նպաստ գործադրվող ջանքերին, ինչպես նաեւ խոսվեց տարածաշրջանում խաղաղության հաստատման ուղղությամբ կազմակերպվող՝ հոգեւոր առաջնորդների հանդիպումների մասին:

Նորին Սրբությունը Ռիչարդ Միլսին տեղեկացրեց շայոց ցեղասպանության 100-ամյա տարելիցի նվիրված միջոցառումների մասին՝ առանձնացնելով ապրիլի 23-ին շայոց ցեղասպանության նահատակների սրբադաման՝ Մայր Աթոռում տեղի ունենալիք արարողությունը:

Հանդիպմանը ներկա էին ԱՄՆ հայոց Արեւելյան թեմի առաջնորդ Խաժակ արք. Պարսամյանը, ԱՄՆ հայոց Արեւմտյան թեմի առաջնորդ Հովհանն արք. Տերտերյանը եւ Մայր Աթոռի արտաքին հարաբերությունների եւ արարողակարգի բաժնի տնօրէն Նաթան արք. Հովհաննիսյանը:

Գերագույն հոգեւոր խորհրդի ժողով Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում

Փետրվարի 24-26-ը Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնում Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գաբրիել Բ Ծայրագույն Պատրիարք եւ Ամենայն շայոց Կաթողիկոսի նախագահությամբ գումարվեց Գերագույն հոգեւոր խորհրդի ժողով՝ ընդլայնված կազմով:

Ժողովն սկսվեց Ամենայն շայոց Կաթողիկոսի օրհնության եւ գնահատանքի խոսքով: Նորին Սրբությունը նկատեց, որ շայոց ցեղասպանության 100-ամյակի նվիրական տարվա առաջին ժողովն է գումարվել, որի օրակարգում ընդգրկված են տարելիցին առնչվող արարողությունների կազմակերպչական հարցեր, եկեղեցական-թեմական գանազան խնդիրներ: Կեհափառ շայոցապետն արդյունավոր աշխատանք մաղթեց ժողովականներին՝ վստահություն հայտնելով, որ ժողովում ընդունված որոշումները կնպաստեն նախատեսված միջոցառումների ու հոգեւոր արարողությունների բարեկաշույն անցկացմանը, հոգեւոր-եկեղեցական կյանքի առաջնությանը:

ԳՀԽ-ի նիստերն ատենապետեցին Կոստանդնուպոլսի հայոց պատրիարքության պատրիարքական ընդհանուր փոխանորդ Արամ արք. Աթէշյանը, ԱՄՆ հայոց Արեւելյան թեմի առաջնորդ Խաժակ արք. Պարսամյանը, ԱՄՆ հայոց Արեւմտյան թեմի առաջնորդ Հովհանն արք. Տերտերյանը եւ Մայր Աթոռի դիվանապետ Արշակ եպս Խաչատրյանը:

Գերագույն հոգեւոր խորհրդի անդամներն անդրադարձան ապրիլի 22-24-ը շայաստանում եւ Մայր Աթոռում կազմակերպվելիք Սրբադաման արարողությանը եւ ոգեկոչման միջոցառումներին: Այս կապակցությամբ զեկույցներով հանդես եկան Նաթան արք. Հովհաննիսյանը, Բագրատ եպս Գալստասյանը եւ Հովակիմ եպս Մանուկյանը: Զննարկվեցին ապրիլի 22-ի Հսկման արարողության, ապրիլի 23-ի Պատարագի եւ Սրբադաման արարողության հետ կապված կազմակերպչական հարցեր, տեղեկություններ փոխանցվեցին սրբապատկերի եւ մասնատուփի պատրաստման, շարականի կառնի բազմաձայնման գործընթացի մասին, ինչպես նաեւ՝ հիշատակի այլ արարողություններին շայ եկեղեցու մասնակցության վերաբերյալ:

ԳՀԽ-ին ներկայացվեց, որ Մայր Աթոռի հրավերին ընդառաջ՝ ապրիլի 22-24-ի արարողություններին կմասնակցի 38 եկեղեցու, միջեկեղեցական եւ Եկումենիկ կառույցների ու միջկրոնական կազմակերպությունների շուրջ 70 ներկայացուցիչ, որոնց թվում՝ դավանակից չորս եկեղեցու եւ Ուղղափառ երեք եկեղեցու պետեր, Եկումենիկ կառույցների ութ նախագահ եւ գլխավոր քարտուղարներ, Ուղղափառ, Կաթոլիկ, Անգլիկան եւ Բողոքական եկեղեցիների պատվիրակություններ, եկեղեցականներ Ռուսոդայից եւ Դարձուրից: Արարողություններին կմասնակցեն նաեւ ներկայացուցիչներ աշխարհապետ հայոց բոլոր թեմերից:

Գոհունակությամբ հայտնելով կատարված աշխատանքների համար՝ Գերագույն հոգեւոր խորհուրդը հանձնարարեց Նույն նախանձախնդրությամբ շարունակել նախատեսվող արարողությունների պատշաճ կազմակերպումը:

Խաժակ արք. Պարսամյանը եւ Հովակիմ եպս Մանուկյանը զեկույց ներկայացրեցին ընդ որ մեկնեցին հոգեւոր եւ Սկիզբից հայաշատ կենտրոններում կազմակերպվող՝ շայոց ցեղասպանության 100-րդ տարելիցի հիշատակի արարողությունների վերաբերյալ:

Ժողովականները ընկալեցին առանձին շայ եկեղեցու երիտասարդաց միավորման ընդհանուր ուղեցույցի նախագիծը, որի վերաբերյալ զեկույց ներկայացրեց ՀԵԵՄ-ի պատասխանատու Հովհանն արք. Տերտերյանը: Տեղեկացվեց, որ 2015 թ. հուլիսին նախատեսվում է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում գումարել ՀԵԵՄ-ի պատգամավորական երրորդ ժողովը:

Արշակ եպս Խաչատրյանը ներկայացրեց Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնի գործունեության 2014 թ. տարեկան հաշվետվությունը, որում անդրադարձ էր կատարված անցած տարում հայրապետական ընդունելություններին ու այցելություններին, ներեկեղեցական եւ միջեկեղեցական ասպարեկներում իրագործված ծրագրերին, Մայր Աթոռի միաբանության, Մայր Աթոռի բաժնիների եւ թեմերի գործունեությանը, Եկեղեցու բարոյական, կրթարարատիա-րական եւ սոցիալական առաքելությանը:

Շքանշանների հանձնման արարողություն Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնում

Փետրվարի 26-ին Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնում Մ. Ս. Ս. Ս. Գաբրիել Բ Ծայրագույն Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի բարձր նախագահությամբ տեղի ունեցավ շքանշանների հանձնման հանդիսավոր արարողությունը:

Արվեստի, առողջապահության եւ գիտության ոլորտներում ունեցած պատկառելի վաստակի համար Հայաստանյայց Առաքելական Սբ Եկեղեցու «Սուրբ Սահակ -

ղվարհիս այդ օրերին նվիրյալ ջանքեր բերելով ի խնդիր հայ գեղարվեստի մեծագույն կենտրոնի արդյունավոր գործունեության:

Ողպես հմուտ արվեստաբան եւ թանկարանային գործի գիտակ՝ Ղուբ հեղինակեցիք մասնագիտական հարուստ գրականություն, կազմակերպեցիք ցուցադրություններ բազմաթիվ երկրներում՝ հետաժողովրդի մեր ժողովրդի ստեղծած ու

մշակ, արդյունավորությամբ ծառայում եք հավատավոր մեր ժողովրդին:

Երիտասարդ տարիքից Ղուբ բազմաթիվ պատասխանատու պաշտոններ ստանձնեցիք մեր երկրի բժշկական հաստատություններում՝ ձեր գիտելիքներն ու ազնիվ ջանքերը ներդրելով ի նպաստ մեր ժողովրդի բարօրության: Բարձրակարգ բժշկի հարուստ փորձառությամբ՝ Ղուբ օգնել եք առողջական խնդիրների առջև

անդրադառնում, որ Ղուբ տասնյակ տարիներ զնահատարժան վաստակ եք բերում Հայրենի մեր երկրում առողջապահության ոլորտի, հատկապես ծննդօգնության զարգացման կարեւոր գործին: Ձեր անուրջ քաջածանոթ է մեր ժողովրդին եւ երախտագիտությամբ է հիշվում շատերի շուրթերին, որոնց ծառայել եք սիրով ու հոգատարությամբ եւ ի սպաս բերել շնորհաշատ բժշկի ձեր հարուստ

Սուրբ Մեսրոպ» պատվով բարձր շքանշաններ հանձնվեցին ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, արվեստաբան Շահեն Խաչատրյանին, ՀՀ գլխավոր վիրաբույժ, «Էրեբունի» եւ «Նաիրի» բժշկական կենտրոնների վիրաբուժական կլինիկաների ղեկավար, ՀՀ ՊԵ ԼԳՆ գլխավոր խորհրդատու պրոֆ. Հովհաննես Սարուխանյանին ու ՀՀ ԱԼ գլխավոր մանկաբուժ-գինեկոլոգ, Պերինատոլոգիայի, մանկաբարձության եւ գինեկոլոգիայի ինստիտուտի տնօրեն, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից ակադեմիկոս պրոֆ. Ռազմիկ Աբրահամյանին:

Արարողությանը ողջույնի խոսքով հանդես եկավ Մայր Աթոռի ղեկավար Արշակ Եպս Խաչատրյանը: Սրբազան ուրախություն հայտնեց, որ վաստակաշատ նվիրյալ հայորդիներն արժանացել են Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի զնահատանքին եւ օրինությանը:

Մեծայայտների կյանքին ու ազգակեր գործունեությանն անդրադարձան Մայր Աթոռի արխիպի թանկարանների տնօրեն Ասողիկ Զին. Կարապետյանը, բժշկական գիտությունների դոկտոր-պրոֆեսոր Մուշեղ Միրիջանյանը, ՀՀ ԳԱԱ բնական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար Վիլեն Հակոբյանը:

Այնուհետեւ «Էջ Միածինի ի Զօրե» շարականի երգեցողության ներքո բերվեցին հայրապետական սրբաշատ երգեր կուրակները:

Մայր Աթոռի վարչատնտեսական բաժնի տնօրեն Մուշեղ Եպս Բաբայանն ընթերցեց Շահեն Խաչատրյանին ուղղված հայրապետական կոնդակը, որում մասնավորապես նշված է. «...Մեծարգո պրն. Խաչատրյան, անձնապես ճանաչում եմ Ձեզ եւ քաջատալոր եմ արվեստի հանդեպ հավատարմորդ հայորդուր անսահման սիրուն: Այսօր ուրախ առիթ ունեց բարձրորդել գնահատելու Ձեր վաստակը ի նպաստ հայ գեղարվեստության զարգացման, որին ամբողջակեր սիրով ի սպաս եք բերել Ձեր ջանքերն ու կարողությունները կյանքի ողջ ընթացքին:

Տակալիս երիտասարդ տարիքում հայ գեղանկարչության տաղանդաշատ, մեծաուն երախտավոր՝ Մարտիրոս Սարգսյի հրավերով Ղուբ պաշտոնավարման կոչվեցիք նկարչի նորաստեղծ թանգարանում եւ երկար տարիներ Վարպետի բժախտորդ հայացքի ներքո վարեցիք տնօրենի պատասխանատու պաշտոնը: Հայաստանի անվախության տարիներին ղեկավարեցիք նաեւ Պետական պատկերասրահը՝

արդյունքում պահպանած մշակութային ժառանգությունն աշխարհում ճանաչելի դարձնելու ազգանվեր գործին: Տասնյակ տարիներ աննվազ նախանձախնդրությամբ փնտրեցիք եւ աշխարհի տարբեր երկրներից հայրենի թանկարաններ վերադարձրեցիք հայ մեծանուն վարպետների վրձնած բազմաթիվ բարձրաճաշակ ստեղծագործություններ:

Այսօր առանձնակի գոհունակություն է Մեզ համար անդրադառնալ, որ Մեր հրավերին ընդառնալով Ղուբ սիրով հանձն առաք Ձեր հարուստ գիտելիքներն ու կարողու-

հայտնված բազմաթիվ հայորդիների՝ նրանց հոգիներին պարգեւելով հույս ու լավատեսություն: Ձեր երկարամյա վաստակը արժանիորեն գնահատված է պետական ու հասարակական բազմաթիվ պարգևներով ու կոչումներով:

Ուրախ եմ անդրադառնալու նաեւ, որ ղեկավարելով Մ. Հերացու անվան Երեսնի Բժշկական համալսարանի Վիրաբուժության ամբիոնը՝ Ղուբ աննվազ եռանդով ներդրում եք Ձեր կարողությունները, որպեսզի հաստատությունը կրթի ու պատրաստի գիտակ ու կարող մասնա-

փորձառությունն ու գիտելիքները, որպեսզի մանկան ծնունդով օրհնվեն հայ օջախները, լցվեն բերկրանքով ու խնդույթով:

Այսօր Ղուբ ձեռնահաստրեն ղեկավարում եք մեր երկրի առաջատար բժշկական հաստատություններից՝ Վերաբուժարդական առողջության, Պերինատոլոգիայի, Մանկաբարձության եւ գինեկոլոգիայի հանրապետական ինստիտուտը, ջանքեր բերելով, որպեսզի Հայաստանում արդյունավետության կիրառվեն ժամանակակից գիտական ու տեխնոլոգիական ձեռքբերումները:

Գովարժան է նաեւ Ձեր գիտակրթական վաստակը: Ղուբ երկար տարիներ ղեկավարում եք Մ. Հերացու անվան պետական բժշկական համալսարանի Մանկաբարձության եւ գինեկոլոգիայի ամբիոնը՝ հոգու ողջ նվիրումով Ձեր կարելին ի սպաս դնելով բժշկների նոր սերունդի պատրաստության գործին: Ղուբ հեղինակել եք նաեւ բազմաթիվ գիտական հոդվածներ, դասագրքեր ու ուսումնասիրություններ, որոնք արժանապես գնահատված են բժշկագիտության ասպարեզում:

Կոնդակների ընթերցումից հետո Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Հայ Եկեղեցու «Սուրբ Սահակ - Սուրբ Մեսրոպ» շքանշաններով զարդարեց մեծայայտների կուրծքը՝ ի գնահատություն ազգային եւ հասարակական կյանքում նրանց բերած մեծ ավանդի:

Պարգևաբաշխության առիթով իրենց սրտի խոսքն ասացին նաեւ մեծայայտները՝ Հայ Եկեղեցու կողմից իրենց ընծայված բարձր պատվի ու պարգևի համար երախտագիտություն հայտնելով Հայոց Հայրապետին:

Այնուհետեւ երաժշտական կատարումներով հանդես եկան «Նոր անուններ» ծրագրի մասնակից պատանի երաժիշտ-կատարողները՝ ղեկավարությամբ Սիլվա Մեքիկյանի:

Հանդիսությունն ամփոփվեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնության խոսքով: Վեհափառ Հայրապետը մաղթեց, որ մեծայայտներն իրենց կյանք շարունակեն ապրել Աստծու օրհնության մեջ, եւ ժողովրդի սերն անսպասելի լինի նրանցից:

Հանդիսությանը ներկա էին Գերագույն հոգեւոր խորհրդի անդամները, մեծայայտների գործընկերները, առողջապահության ոլորտի ներկայացուցիչներ եւ մշակույթի գործիչներ:

թյունները ի սպաս բերել Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնի թանկարանների գործունեությանը: Ամենօրյա Ձեր աշխատանքի մեջ Մեք ակնատես եմ մեր Եկեղեցու եւ Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնի հանդեպ գեղարվեստի անխնայ նվիրյալից, որդիական անկեղծ սիրուն ու նախանձախնդրությանը, որով զարդարում եք Ձեր կյանքի ընթացքը»:

Մայր Աթոռի լուսարարապետ Հովհան Եպս Հակոբյանը ներկայացրեց Հովհաննես Մարուխանյանին ուղղված հայրապետական կոնդակը, որում նշված է. «Ամենայն Հայոց Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնից Հայրապետական Սբ օրհնությունն ու բարեմաղթանքներն ենք բերում Ձեզ՝ Առաքելական Սբ Սբ Եկեղեցու հավատավոր ու նվիրյալ զավակից:

Հարգարժան պրն. Սարուխանյան, Ղուբ ավելի քան կես դար՝ իբրեւ առողջապահության ու կրթական գործի նվիրյալ

գետներ: Այսօր Ձեր բազմաթիվ սաներ շարունակողն են Ձեր երախտարժան գործի:

Բերմավոր է նաեւ Ձեր գիտական գործունեությունը: Ձեր հարյուրավոր աշխատությունները, գրքերն ու հոդվածները նպաստել են բժշկական գիտության զարգացմանը՝ ճանաչում բերելով շնորհաշատ հայորդուր նաեւ մեր երկրի սահմաններից դուրս»:

Մայր Աթոռի քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոնի տնօրեն Վարդան Եպս Նավասարդյանն ընթերցեց Ռազմիկ Աբրահամյանին ուղղված հայրապետական կոնդակը, որում ասված է. «Մեծարգո պրն. Աբրահամյան, Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնից բերում եմ Ձեզ Հայրապետական Սբ օրհնությունն ու բարեմաղթանքները:

Ճանաչում եմ Ձեզ անձնապես եւ քաջատալոր եմ Ձեր բերմավոր գործունեությանը: Գոհունակությամբ ենք

Աղանդավորական շարժումները Հայաստանայց Առաքելական Եկեղեցու կյանքում տոր երեւոյթներ չեն: Աղանդներն հալածող են երկրի սահմաններից դուրս վտարող Հայաստանի այսօր դարձել է դրանք ընդունող երկիր: դարձրեալ առաջ Հայ Եկեղեցու կողմից հերքված սին գաղափարներն այսօր կորից թափանցում են մեր երկիր, հրամցվում ժողովրդին՝ իբրեւ ճշմարիտ ուսմունք, են անագնացող վտանգ դառնում պետության միասնության, հոգեւոր ճիշտ ընթացքի, ազգային դիրքագծի պահպանման, ինչպէս նաեւ սպառնալիք՝ ազգային անվտանգության համար: Հայաստանում դրանց գործունեության միակ նպատակներն առաջին միացեցեց թվում է Հայ Առաքելական Եկեղեցին, միևնույն ժամանակ ունի նաեւ խորքային, առավել վտանգավոր բնույթ. ազգի արժեքային համակարգի քայքայում, անհատների ազգային նկարագրի արճատում. այս է աղանդների գործունեության վտանգը, որը ճիշտ էր ընկալվել դեռեւս դարեր առաջ՝ Հովհան Օսեցու կողմից:

8-րդ դարի առաջին քառորդում Օմայան խալիֆաների գերիշխանության ոլորտում գտնվող Հայ Առաքելական Եկեղեցին ունիներ էր որոնում էր իմիջերից հոգեւորապես եւ իրականորեն ամրացնելու համար: Այդ ամենի համակարգող եւ ոգեւորողը Հովհաննէ կաթողիկոսն էր՝ մեծանուն իմաստասէ-

Հովհան Օմնեցիս ԵՂՈՂԵՄ ԵՐԵՈՒԹԱԿԱՆՆԵՐԻ

րը եւ բարեկորդիչը, ով հիշվում է «Երկրորդ Ոսկեդար», «Գրիգոր Լուսավորչի արժանավոր հետեւորդ» պատվանուններով:

Նա «առաքյալների նման շրջում էր ամենուր եւ բարոգում ճշմարիտ հավատքը», - ասվում է Հովհան Օմնեցու Վարքում:

Օմնեցին 720 թվականի Հիւի ժողովում, ընթերցելով իր «Աստեղաբանութիւնը», ուշադրություն հրավիրեց այն իրողության վրա, որ Հայաստանում խաթարվել էին հնոյն բարբեր ու սովորույթները, եւ «անկարգութիւն բազմացեալ ոչ միայն ի ժողովրդականս, այլ առաւել յուխտի մանկունս եւ յառաջնորդս եկեղեցւոյ», որի հետեւանելով է ժողովուրդը դարձել էր «բազմահետք եւ բազմաշաղկապ»:

Աղանդների դեմ դավանաբանորեն ավելի կազմակերպված հանդես գալու նպատակով Հովհաննէ Գ Օմնեցին գրում է «Ընդդէմ երեւութականաց» ճառը, որտեղ ճշմարիտ քրիստոսաբանության լույսի ներքո բացահայտում է երեւութականների սխալ ըմբռնումները եւ շեշտում է Բրիտանոսի աստվածամարդկային բնության իրականությունը:

Երեւութականներն առավել վտանգավոր աղանդների թվին էին պատկանում: Անդրադառնալով այն վեճին, որը ծագեց 518-ից հետո՝ Ալեքսանդրիա արքեպիսկոպոսի Հովհաննէ Դ-ի կառնուցում է Սեւերիոս Աստիոնի քննադատմանը մի վանական մտնեցում է Սեւերիոս Աստիոնի պատրիարքին եւ հարցնում, «Հիսուսն ամբարիմ նապակա՞ն է, թե՞ ապակա՞նացուց»: Պատրիարքը պատասխանում է, որ ըստ սուրբ հայրերի գրվածքների՝ ապակա՞նացուց: Նույն հարցով այդ վանականը մտնեցում է Հովհաննէ Դ-ի կառնուցում: Վերջինս պատասխանում է՝ ըստ սուրբ հայրերի գրվածքների՝ անապակա՞ն է: Այսպէս՝ Ալեքսանդրիական սկիզբ է առնում մի վեճ, որը դուրս է գալիս Եգիպտոսի սահմաններից եւ տարածվում Եփեսոսյան դավանանքի հետեւորդ Եկեղեցիներում: Ասորիները հայերին ներառում էին, որ նրանք հայկիստներ են Հովհաննէ Դ-ի կառնուցում: Նմանապես հայերը մեղադրում էին ասորիներին, թե նրանք Սեւերիոս Աստիոնից հետեւորդներ էին: Հարկ էր վերջ տալ

այդ թյուրիմացություններին, եւ այդ նպատակով էլ գումարվեց Մանազկերտի ժողովը, որը նախապես ենթադրվում էր գումարել Բյուզանդական տիրապետության մասում գտնվող Արծն քաղաքում: Բայց արաբները, կարեւորելով հակաբյուզանդական քրիստոնյաների միասնությունը, առաջարկեցին ժողովը գումարել իրենց տիրապետության սահմաններում՝ մասնավորապես Մանազկերտ քաղաքում: Ժողովին մասնակցել են նաեւ ասորիները՝ իրենց եպիսկոպոսների գլխավորությամբ:

Երեւութականները փորձում էին փոխել Եկեղեցին, ապականությունը, դրանք հարմարեցնել իրենց ուսմունքին: Այս աղանդի ուսմունքի հիմքում ընկած էին հեթանոսական մի շարք պաշտկերպություններ Աստծո՝ եւ կույթական աշխարհի մասին: Հոկտեմբեր կամ երեւութականությունը, զուտ գնատիկյան երեւոյթ լինելով, հետագայում զանազան ձեւերով հանդես է գալիս այդ տիպի աղանդավորների երկրում եւ ուսմունքներում: Հոկտեմբեր բազմաթիվ հետեւորդներ ուներ Հայաստանում, ինչը մեծ վտանգ էր հոգեւոր միասնության համար: Ամենհայտին ներկայացուցիչը հռչակավոր վարդապետ Հովհան Մայրապետն էր: Հոկտեմբերներն էր: Երեւութականների դեմ գրել է Թեոդորոս Երթնակալը, ով Հովհան Օմնեցու ուսուցիչն էր, Խոսրովի Թաթմաշիչը, սակայն երեւութականների գաղափարական շախմատման գործում վեճական դերը պատկանում է Հովհան Օմնեցուն: Նա 726 թվականի հայ-առաքյալ Եկեղեցական ժողովում եւս հավանաբար արտաբանում է իր «Ընդդէմ երեւութականաց» ճառը, որն առաջին անգամ հրատարակվել է Վենետիկում 1807 թ.: Մկրտիչ վրդ. Ավգերյանի աշխատանքներից էր «Երեւութականությունը» 1833 թ.: Նա, օգտվելով հայրախոսաբան, դավանաբանական, ժողովական բնույթի երկերից, շարադրել է իր ճառը՝ պատասխանելով իր առաջ քաշած սխալ ըմբռնումներին: Ժողովում ընդունված 10 կանոններից հերքելով աղանդավորների առաջ քաշած թյուր ըմբռնումները՝ մասնավորապես նշվում էր, որ Երիտասուրդ կատարվալ մարդ է եւ ոչ թե առաջ երեւացել մարդկանց (ի հա-

կադրություն երեւութականների այն տեսակետի, որ Երիտասուրդ միայն մի բնություն ունի), Նա սուրբ Կոյսից առանց մեղքի վերցրել է մարդկային բնության ամբողջությունը (ի հակադրություն նրանց այն մտքի, որ Երիտասուրդ Մարիամից մարդկային մարմին չի առել), Երիտասուրդ ճշմարտապես եւ ազատորեն կրում է մարդկային բոլոր կրքերը, բացի մեղքից, Նա կրքերը կրում է կամովի (ի հակադրություն ապականության հարցի): Իր ճառը շարադրելիս Օմնեցին որոշ նկատառումներով դիմում է Գրիգոր Նազիազակեցու քրիստոսաբանական բովանդակություն ունեցող մատենագրությանը, այդ հատվածների գերակշիռ մասը թարգմանել է նրա՝ թարգմանական մատենագրության հայտնի ճառաբանքից: Քննադատելով երեւութականությունը՝ Օմնեցին բացահայտում է այդ աղանդի գաղափարական արտաբանները, այն առաջացել է միաբնականության սկզբունքի սխալ ըմբռնումից. «Քանզի առ այս»՝ ամենայն քրիստոսասիրաց ուսմունքներ են մտացալք. Հի ոչ է մի բնութիւն մարմնային եւ բանին ըստ նույնության բնութեան. Հի ոչ մարդկային երկրին եւ ոչ՝ աստուածային: Ոչ մարմին յերկնից իջեալ՝ ըստ առաջին Եստիքեայ բացատրանքի, եւ ոչ Աստուածն Բան ի Մարիամայ առեալ սկիզբն...»: Սա վկայում է, որ Հայոց Եկեղեցին ոչ մի ընդհանրություն չունի այն միաբնականության հետ, որի առաջ քաշողը Եստիքեան էր: Քանզի որ մարդկային մտքի համար տրամաբանորեն դժվարըմբռնելի է երկու բնությունների ձուլումը, Հովհան Օմնեցին պնդում է, որ այդ միավորությունն անճառ է, այսինքն՝ բացատրելով, ճառելի չի ընդունվում, այլ՝ հավատի միջոցով. ճշմարիտ հավատ ունենալու դեպքում այն ճիշտ կընկալվի: Աստվածաբանական այս գլխավոր հարցի սխալ ըմբռնումից նաեւ այլ հարցեր են բխում: Ի վերջո Օմնեցին իր ճառերում համախառն է հիշեցնում ավետարանական զգուշացնող խոսքերը. «Արքուն կացեք, զի ոչ գիտեք յորում ժամու տերն մեզ գայեց, յերեկոսեայ», թե՛ ի մեջ գիշերին, թե՛ ի հաւախօսի, եւ թե՛ յառաւօտին» (Խմմտ. Մարկոս ԱՊ 32-33):

Շարունակելի
Մատյոկ ԱՎԵՏԻՍՏԱՆ

Գերագույն հոգեւոր խորհրդի ժողով Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում

Սկիզբը՝ էջ 1

Տեղեկացվեց, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսության Եկեղեցականների թիվը 737 է, որոնցից 56-ը՝ արքեպիսկոպոս եւ եպիսկոպոս, 43-ը՝ ծայրագույն վարդապետ եւ վարդապետ, 50-ը՝ արքեպ, 446-ը՝ քահանա, 142-ը՝ սարկավագ: Անցյալ տարի եպիսկոպոսական ձեռնադրության են օծման է արժանացել 3 վարդապետ, ձեռնադրվել են 27 ամուսնացյալ քահանա, 22 սարկավագ:

2014 թ. Մայր Աթոռի կառույցներում աշխատել է 982 անձ: 2014 թ. Մայր Աթոռի հոգեւոր-կրթական հաստատություններում ուսանել է 230 անձ, որից 104-ը՝ Գերագույն հոգեւոր ճեմարանում, 74-ը՝ Սեւանի Վազգէշյան դպրանոցում, 39-ը՝ Հանդիմանքի Թորանյան ընծայարանում, 23-ը՝ Զահարայից պատրաստման եռամյա յսարանում: Մայր Աթոռի եւ ԳԲԸ-ի հովանավորությամբ գործող հայոցորդ 7 տարեկ, ուր հաճախում են ավելի քան 3000 երեխա ու պատանի, 2014 թ. եկեղեցական, ազգային եւ պետական տոների առիթներով իրականացվել է 225 միջոցառում:

Անցյալ տարում Մայր Աթոռը շարունակել է քաղաքական ընդգրկման գործունեություն իրականացնել մեր կյանքի տարբեր ոլորտներում՝ հանրակրթական ոլորտում, երիտասարդության շրջանում, ՀՀ զինված ուժերում եւ քրեակադրական հիմնարկներում, ինչպէս նաեւ՝ Մայր Աթոռի անկիցական երթուղիները կրթական կենտրոններում:

Վեհափառ Հայրապետի տնօրնությամբ 2014 թ. հունվարին հիմնադրված՝ Մայր Աթոռի սոցիալական ծառայության կենտրոնը բոլոր հնարավոր միջոցներով աջակցություն է ցուցաբերել ազգաբնակչության առավել կարիքավոր խմբերին: Հաշվետու տարում մեծ ծավալի հոգեւոր խնամատարություն է իրականացվել, այդ թվում՝ դրամական աջակցություն է ցուցաբերվել 25.000 մարդու:

Հայաստանի եւ Սփյուռքի թեմերում, Հայրապետական Պատվիրակություններում 2014 թվականին օծվել է 18 տղ եկեղեցի, կառուցման է վերանորոգման փուլում են գտնվում 98-ը: Թեմերում գործել են 896 ծուխ եւ ծխական առաքելություն: Թեմերի հովանու ներքո գործել է 241 կիրակնօրյա դպրոց:

Գերագույն հոգեւոր խորհուրդը ընդունեց նաեւ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի 2014 թ. ֆինանսական հաշվետու գեղույցը:

Շեկույցներ ներկայացվեցին Մեծ Բրիտանիայի ու Իռլանդիայի եւ Բուլղարիայի հայոց թեմերի առաջնորդների ընտրության գործընթացի մասին, ինչպէս նաեւ ընկարկվեցին Հոլանդիայի, Բելգիայի եւ Շվարացույն Արեւելից Եկեղեցական համայնքների անշվող հարցեր:

Լրատվական կյութերը՝
ՄԱՅՐ ԱԹՐՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷՅՄՈՒԾՆԻ
ՏԵՐԵԿԱՏԱԿԱՆ ԿԱՏԱՎԱՐՈՒ

Վիրահայոց թեմի առաջնորդը մասնակցեց Գերմանիայի Դաշնության Բունդեստագի նախագահի հետ հանդիպմանը

Փետրվարի 13-ին, Վրաստանում Գերմանիայի Դաշնության դեսպանատանը, արտակարգ եւ լիազոր դեսպան Օրթովի Հենդրիկ Նախաձեռնությամբ կայացավ հանդիպում Գերմանիայի Դաշնության Բունդեստագի նախագահ ղոկտոր Նորբերտ Լամմերտի հետ: Հանդիպմանը մասնակցում էին Վրաց Ուղղափառ, Հռոմեական Կաթողիկ, Հայ Առաքելական, Գերմանական Լութերական, Մկրտական-ավետարանական Եկեղեցիների բարձրաստիճան հոգեւորականները, Հրեական համայնքի ռաբբին եւ եզդիական համայնքի հոգեւոր առաջնորդը:

Գերմանիայի Բունդեստագի նախագահը հետաքրքրվեց Վրաստանում կրոնական հանդուրժողականության մասին: Բարձրաստիճան հյուրին հետաքրքրում էր նաեւ քրիստոնյաների, մասնաշխատանքների, հուղարկականների եւ կրոնական այլ հա-

մայնքների փոխհամագործակցությունը:

Վիրահայոց թեմի առաջնորդ Վազգեն եպս Միրզախանյանը բարձրաստիճան հյուրին ներկայացրեց Հայոց Եկեղեցու, Վիրահայոց թեմի պատմությունը, Հայ Եկեղեցուն եւ Վրաստանի հայությանը հուզող հիմնահարցերը: Արթագանը շեշտեց նաեւ այն, որ հակառակ տարբեր դժվարություններին՝ Վրաստանում շարունակվում է կրոնական համայնքների փոխհամագործակցությունը, իսկ պետության հետ համագործակցությամբ Վիրահայոց թեմն ակնկալում է պատմական իր եկեղեցիների վերադարձի հիմնախնդրի լուծում:

Դոկտոր Նորբերտ Լամմերտը թեմի առաջնորդից հետաքրքրվեց Վրաստանի տարածքում հայկական եւ իսլամական համայնքների, հայերի եւ թուրքերի փոխհարաբերություններով: Բունդեստագի նախագահը նշեց, որ որը Եվրոպան տեղ-

յալ է 100 տարի առաջ տեղի ունեցած՝ հայերի ցեղասպանության մասին՝ հավելելով, որ հայկական տարբեր համայնքներում տարբեր միջոցառումներով հիշատանելու են այդ ողբերգական կորստի գոհեքին, իսկ Եվրոպան ուշիուշով հետեւում է հայ-թուրքական փոխհարաբերություններին:

Հյուրերին հետաքրքրում էր նաեւ, թե Վրաստանի հայ համայնքում որքան է ցեղասպանությունից մազապուրծ փրկված եւ Վրաստան գաղթած հայության թիվը:

Արթագանին իր երախտագիտությունը հայտնեց ղոկտոր Նորբերտ Լամմերտին՝ հայ ժողովրդի մեծ վշտի նկատմամբ ցուցաբերած հետաքրքրության համար, ապա ներկայացրեց, որ հակառակ պատմական իրադարձություններին՝ Վրաստանում հայ համայնքը հաշտ ապրում է իսլամական համայնքի հետ՝ չմոռանալով, ան-

շուշտ, պատմական անարդարությունն ու հայ ժողովրդի պահանջատիրությունը: Արթագանը նշեց, որ վրացահայ համայնքի գրեթե մեկ երրորդը ցեղասպանության գոհեքին ծառանգն է եւ վրացահայությունը Հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարեկից շրջանակներում կազմակերպում է տարբեր միջոցառումներ՝ աշխարհափուռ հայության հետ իր ծայրը բարձրացնելով վանքի արդարություն:

Առաջնորդը նաեւ իր գոհունակությունը հայտնեց վրացական իշխանություններին եւ կրոնական բոլոր համայնքների ներկայացուցիչներին, ովքեր մշտապես կիսում են վիրահայության վիշտը եւ կանգնում հայ համայնքի կողքին:

Վերջում Օրթովին Հենդիկ իր շնորհակալությունը հայտնեց հյուրերին՝ հանդիպմանը մասնակցելու եւ ջերմ զրույցի համար:

Վիրահայոց թեմի մամուլ ղիվան

Այլիզդ՝ 2014 թ. թիվ 13-17,
20-24, 2015 թ. թիվ 1-3

Բանաստեղծության հետ կապված բազմաթիվ հարցերի քննարկումով Արաբաբյան անդրադառնում, վերլուծում և գնահատում է ժամանակի դեմքը ներկայացնող բանաստեղծներին: Հայրենասիրական պոեզիայի հարցադրումների շրջանակում ուշագրավ է հատկապես նրա հորդվածաշարի չորրորդ մասը, որ վերնագրված է «Ազգային օրնամենտը երևա-տեղծական պատկերի ազգային դրոշմը»: Ըստ նրա՝ «Հոգեբանությունն է որոշում կերպարի «ազգայնությունը», հոգեբանությունն է նորացնում ազգային կերպարը»: Այնուհետև. «Ազգային օրնամենտը, լինի դա պատմություն, կենցաղ կամ բնութային, բանաստեղծության մեջ արդիական կլինի և ձեռք բերում միայն այն ժամանակ, երբ նրան մոտենում են ոչ թե հնությունները պեղողի կամ պատճենները լուսանկարողի սանն, այլ այն հոգեբանի հայացքով, որը որոշում է դրանց «նոր երգը»: Ըստ քննադատի՝ «Պատկերի ազգային դրոշմը... չի կարելի պայմանավորել սոսկ ազգային զարդանկարի օգտագործման չափով» (ԳԶ, 1965, թիվ 14, 2 ապրիլ, 23): Սա գեղագիտական թաքնուրույն հստակ պահանջ է՝ համարժեք ժամանակի գեղարվեստական զարգացման միտումներին, նաե՛ւ բանաստեղծների տեսական դիտարկումներին: Կահագն Ղազարյանի և Պարույր Սեա-կի սկսած բանավեճի մասնակցեցին Մարո Մարգարյանը, Ալբերտ Կոստանյանը և ուրիշներ: Բանավեճն ամփոփեց Հրանտ Թամրազյանը:

Հիմնական հարցադրումը նպատակ ուներ բացահայտելու պոեզիայի եւ արդիականության, պոեզիայի եւ ազգային ավանդույթի, յուրահատկությունների: Եվ գրեթե բոլորն էլ հարցն այնպես էին պատկերացնում, որ, այո՛ւ, ազգային ավանդույթը պետք է նորոգվեց 1950-1970-ական թթ. իրենց արվեստով հայրենիք էին ստեղծում. դա ոչ միայն հորիզոնային Հայաստանն էր, այլեւ Արեւմտյան Հայաստանը, այլեւ հայոց ամբողջ պատմությունը: Հրանտ Մաթեոսյանի կողքին պետք է կանգնեց Մուշեղ Չալչյանը, պետք է զային նորեղն եւ տարբեր բառերով ոգեին հայոց պատմությունն ու առանձին հերոսների ոգիսականը:

1960-1970-ական թթ. հայ գրականությունն իր հայրենասիրական ուղղվածությամբ ժողովուրդը պահում, ժողովուրդը էր սնում ու դաստիարակում: Սա քաղաքի մի շրջան է հայ գրականության մեջ, երբ հարգի էին գիրքն ու գրողը, երբ ժողովուրդ-գրականություն կապը շատ սերտ էր, երբ գրքերի տպաքանակները բարձր էին, գրեթե յուրաքանչյուր հայ ընտանիք

ՀԱՅՐԵՆԱՊԱՏՈՒՄԸ ՆՈՐ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌՋԵՎ XX դար

ընդունող հայրենասիրական քնարերգության, ինչը եւ անհրաժեշտ է առանձնացնել, քանզի հայրենասիրական մտածողության պատկերաշարը եւս պետք է անընդհատ նորոգվի ու թարմանա՝ հակառակ դեպքում կկորցնի իր ներգործության ուժը:

Ահա այդ նորոգմանը հետամուտ՝ ասպարեզ են մտնում գրական նորանոր սերունդներ եւ փորձում ձեռնարկել իրենց գործն ու իրենց նկիրումի չափը: Այս տեսակետից յուրահատուկ են Մարտիրոս Մարյանի «Գրառումներ իմ կյանքից» (1966) գրքի կապակցությամբ Հրանտ Մաթեոսյանի խոհերը. «Գուցե եւ արվեստը հայրենիք չունի, սակայն առանց հայրենիքի արվեստը չի կարող: Ավելին. արվեստները ստեղծում են հայրենիքներ...» (Հ. Մաթեոսյան, «Ես, իմ հայրենիքը, իմ արվեստը», ԳԶ 1967, թիվ 2, 7 հունվար): Այսպես՝ հայ բանաստեղծությունն ու արձակագիրները 1950-1970-ական թթ. իրենց արվեստով հայրենիք էին ստեղծում. դա ոչ միայն հորիզոնային Հայաստանն էր, այլեւ Արեւմտյան Հայաստանը, այլեւ հայոց ամբողջ պատմությունը: Հրանտ Մաթեոսյանի կողքին պետք է կանգնեց Մուշեղ Չալչյանը, պետք է զային նորեղն եւ տարբեր բառերով ոգեին հայոց պատմությունն ու առանձին հերոսների ոգիսականը:

1960-1970-ական թթ. հայ գրականությունն իր հայրենասիրական ուղղվածությամբ ժողովուրդը պահում, ժողովուրդը էր սնում ու դաստիարակում: Սա քաղաքի մի շրջան է հայ գրականության մեջ, երբ հարգի էին գիրքն ու գրողը, երբ ժողովուրդ-գրականություն կապը շատ սերտ էր, երբ գրքերի տպաքանակները բարձր էին, գրեթե յուրաքանչյուր հայ ընտանիք

ունեի իր անձնական գրադարանը եւ ամեն կերպ ցանկանում էր համալրել հայագիտական եւ գեղարվեստական գրականությամբ, երբ այգիններում գրուցող տարեցների խոսք ու գրույցի առարկան լույս տեսած վերջին պատմական էր, իսկ դպրոցականի երագանքը՝ հայոց պատմության զարդանիքների բացահայտումը:

Հայրենասիրական ոգու արթնացմանը պատմական հայացք է նետում նաեւ Թամրազյանը. «Հայրենիք, հող, ազգային հպարտությունն ու արժեքներ, ազգագրական շարժումն եւ պայքար, կորցրած հայրենիքի կարոտ, հայ ժողովուրդի հասկացողությունները 20-ական թվականներին եւ 30-ական թվականների սկզբին համարվում էին աններելի հանցանքներ եւ գրեթե դաժանությունն սոցիալիզմի գործին» (ԳԶ, 1965, թիվ 7, էջ 124): «30-ական թվականների սկզբին» արտասայությունը ճիշտ կլինի «ամբողջ 30-ական թվականներին» խմբագրումով: Ահա, իշխատակելով Նախորդ տասնամյակների պաշտոնապես պարտադրված ազգային նիհիլիզմը, Թամրազյանը իրավացիորեն գտնում է, որ 1960-ականները դարձան հայրենասիրական ոգու պողոթնական տարիներ:

Եվ ինչպիսիք հայ գրականության զարգացումը բնութագրում է ոչ միայն նրա «խորացմամբ, մարդկայնացմամբ, այլեւ «աշուրական-հռետորական ցածր մակարդակից դեպի Մեծերը, Գեոտապը եւ Օսկենցիմ տեսած մտածող մարդու մակարդակը» («Երկու խոսքով», ԳԶ, 1965, թիվ 7):

Ժամանակի հայրենասպառնալիքն առանձնահատուկ թափ հաղորդեցին Հայոց ցեղասպանության՝ Մեծ եղեռնի նշումը 1965 թվականին, Եղեռնի հուշարձանի կա-

ռուցումը Ծիծեռնակաբերդում եւ ամենամյա սգո երեքեր ապրիլի 24-ին: Արեւմտյան Հայաստանի իշխողությունը, նախապետների ոգեկոչումը, աշխարհով մեկ սփռված հայության բեկորների համախմբումը դարձան առաջնային զարգացիւթեր եւ ծնունդ տվեցին գեղարվեստական բազմաթիվ երկերի:

Ժամանակի հայրենասիրական ոգին պարբերաբար թափ էր անում ռուս գրողների հայկական անդրադարձներով: Թարգմանաբար տպագրվեցին Օսիպ Մանդելշտամի «Ճանապարհորդություն դեպի Հայաստան» ուղեգրությունը, «Հայաստան» բանաստեղծական շարքը, Անդրեյ Բելիի նամակները Ռ. Վ. Իվանովին, Վասիլի Գոռմանի «Բարին ընդ ձեզ», Անդրեյ Բիտովի «Հայաստանի դասերը» խոհագրությունները: Հայաստանին նվիրված Վերա Չվաչկին-ցեայի, Եվգենի Եվտուշենկոյի եւ այլոց բանաստեղծություններն ու ակնարկները... Այս ամենն ի մի է բերված Ռաֆայել Ավագյանի կազմած «Յոթ գարունների երկրում» բանաստեղծական ժողովածուի մեջ (1978-1986):

Օսիպ Մանդելշտամը գրում էր. «Ես սրտիս խորքում խմեցի երիտասարդ Հայաստանի կենացը եւ նրա հզոր լեզվի կենացը, որով մենք արժանի չենք խոսելու...» (ԳԶ, 1967, թիվ 3, էջ 106): Անդրեյ Բելիի այսպես է արձանագրում տպավորությունները. «Գլուխդ պտտվում է դարերի շուրջապարի մեջ, որտեղ նախքան Քրիստոսի ծնունդը ընկած 20 դարերը հաչաճեցին եւ Քրիստոսի ծնունդից հետո 20 դարերի հետ: Դա զգացվում է Հայաստանում, որտեղ մասցինք ընդամենը մեկ շաբաթ, բայց խելագարվելու չափ հոգեցնեց 40 հարյուրամյակներից եւ ...Արարատից: Ընդհանրապես, Կովկասը իմացությունից դուրս է, բայց եւ ամբերությունից դուրս: Հայը սափոված աստղատեսից է: <...>»: Ըստ նրա՝ «...շվիվելով Հայաստանի հին մշակույթին, առաջին հերթին ճարտարապետությանը՝ դուք հասկանում եք, որ Հայաստանում ամբերվում, շվեցնում այդ նախնադարյան օդը, դիտելով ավերակները եւ կարդալով՝ ասիական լիցել ենք ապրումներով, որոնց մասին չգիտենք ում պատմել, քանի որ այդ ապրումները մեզ հարցունք են արդիականության միջոցների խնդիրներ» (առաջին նամակը Կոչորից գրվել է 9.07.1928-ին, երկրորդ՝ 30.08.1929-ին՝ Կոչիկոյից, ԳԶ, 1967, թիվ 3, էջ 113-115): Բելիի շատ բարձր է գնահատում Յոթե՛ւ Մոմֆորդուկու «Հայաստանի շինարարական արվեստը եւ Եվրոպային» գիրքը եւ Թորոս Թորանյանի ներդրումն այդ գործում:

Շարունակելի
Ղազարյան ԳԱՄԴԱՐՅԱՆ
Բանասիրական գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

Ո մանք ասում են, թե Հայաստանի անկախացումից հետո խոսքի ազատություն է կա: Այդը հավասարն են պարուն՝ ասելով, թե խոսքի ազատությունը մեզանում ասիական ավանդված է կառավարող վերնախավի կողմից: Փորձեց պարզաբանել, թե այս երկու տեսակետներից որն է համապատաս-

գիաստել, որ ներկայումս իրողությունն ունի խոսքի ազատություն, բայց ավելի ճիշտ կլինի ասել՝ գերազավորություն: Հաճախ ՉԼՄ-ների կարելի է լսել եւ կարողա՛ք բացասական տեսակետներ այս կամ այն երեսույթի, քաղա-

պետության եւ հասարակությանը պետք է նման ազատություն: Շատերը, հավանաբար, այս պահից դրական պատասխան կտան: Այստեղ հարկ է հաշվի առնել մի կարեւոր հանգամանք, որ մարդկային մեծամասնությունն իր էությանը նեղատիվիստ է, այսինքն՝ առնվազն եւթագիտակցական մակարդակով ձգտում է դեպի վատը, ուզում է տեսնել, լսել եւ կարդալ այն, ինչ բացասական է՝ պայմանով, որ այդ վատ տեղեկությունը կամ գնահատականը վերաբերեն ոչ թե անձնապես իրեն, իր ընտանիքին ու մեծավորներին, այլ օտար մեկին: Սակայն նման սխալ մտածելակերպ ունեցող անձինք պետք է հասկանան, որ եթե երկրում ու հասարակության մեջ ամենաթողութային, ամենաթանկության, ցինիզմի եւ անպատճելության մթնոլորտ է ստեղծվել, ապա դրանից վաղ թե ուշ տուժելու են բոլորը: Դեռք է քաջ գիտակցել մի պարզ ճշմարտություն, որ չի կարող չը եւ չը շրջապատի բարոյապետականության մթնոլորտը մշտապես լինել լիովին անաղարտ, եթե երկրում ընդհանուր առմամբ անառողջ

ԽՈՍՔԻ ՎՃԱՏՈՒԹՅՈՒՆ, ԹԵ՛

մթնոլորտ է տիրում: Վաղ թե ուշ «թունավորված» մթնոլորտը ներթափացելու է յուրաքանչյուր մարդու անձնական տարածք: Ծճարարությունն այն է, որ մեր երկրում գրեթե գոյություն չունեն իսկական ազատություն եւ կառուցողական քննադատություն, որոնք կատարելապես գերծն վիրավորանքից ու զրպարտանքից: Իսկ այն, ինչը մեր բարոյապետն իրականում հասարակությունը «ազատություն» է կոչում, ոչ այնպես ազատություն է, որքան վերջինիս պատրանքը: Այժմ հարց է առաջանում, ինչպե՛ս տարանջատել իսկական ազատությունը մեր ճշմարիտ քննադատությունը դատարկախոսությունից, զրպարտանքից եւ չարախոսությունից: Այս հարցի պատասխանն իրականում շատ պարզ է. եթե դու քննադատում ես մարդուն եւ դրա համար ունես ծանրակշիռ իմաստներ, եւ չը քննադատական խոսքի մեջ վանն այնպիսի բառեր եւ արտահայտություններ, որոնք քննադատում են անձնական վիրավորանքն ու անհատական ծանրակշիռ իմաստներ, ապա դու քննադատական խոսքի մեջ լինում եւ երկրի ու ազգայնության համար խոր մտա-

հոգությունից եւ միտված է ավելի լավ կյանք կերտելուն: Համաձայնե՛ք, որ ամենք կարծիքների փոխանակության, օբյեկտիվ ու կառուցողական քննադատության՝ հասարակության եւ պետության մեջ չի կարող լինել, որեւէ առաջընթաց: Սակայն փաստն այն է, որ մեր երկրում շատերը խոսում են սոսկ խոսելու համար, քննադատում են լույս քննադատելու համար եւ ոչ թե նրա համար, որ մեր պետության մեջ եւ հասարակության կյանքում իսկապես ինչ-որ բան բարեփոխվի:

Այժմ անդրադառնալու խոսքի ազատության եւ քննադատության երկկայի հարցին, որը շատ այժմեական խնդիր է մեր հասարակության, բայց առաջին հերթին՝ ՉԼՄ-ների համար, քանի որ վերջիններս մեր օրերում հասարակական գիտակցության վրա ներազդելու, թերեւս, ամենափոքր միջոցն են: Խոսելով քննադատության երկկայի մասին՝ հարկ է ասել հետևյալը. ցանկացած մարդու մասին շատ բան կարելի է ասել, մասնաշեղ նրա արժանիքն ու թերությունները, արժանքն ու չարածեղը, սակայն այդ ամենը՝ որոշակի

խանում իրականությունը: Եթե համեմատեցնեմ մեր ժամանակի ազատությունը՝ մասնավորապես խոսքի ազատությունը, խորհրդային դարաշրջանին հետ, ապա կարող եմք վստահաբար

բանական ու պետական այս կամ այն գործի մասին: Մեր օրերում շատերի մասին կարելի է ասել լիք ասես, կոպտորեն վիրավորել մարդուն, զրպարտել եւ հաճախ մնալ անպատիժ: Բայց մի՞թե մեր

Ն. ԲԵՐԴՅԱՆԵԿ

«Մեծ Հավատաքննիչ» մասին առասպելը Պոստոնսկու ստեղծագործության զգալի մասն է, նրա գաղափարական դիալեկտիկայի պատկեր: Նրանում պետք է որոնել Պոստոնսկու դրական կրոնական աշխարհայեցողությունը: Նրանում ի մի են գալիս բոլոր հանգույցները, եւ լուծվում է հիմնական թեման՝ մարդկային ոգու ազատության թեման: Այն ընդարձակա՞ծ ձեռով է մեկնաբանվում առասպելի մեջ: Ապշեցուցիչ է, որ Բերիստոսի՝ անսխալաբան ուժգին գովերգություն հանդիսացող առասպելը դրվում է աթեիստ Իվան Կարամազովի շուրթերին: Դա առասպել-առեղծված է: Լիարժեք պարզ չի դառնում, թե ում կողմից է առասպելը պատմողը, ում կողմից է հեղինակն ինքը: Այդ առեղծվածը կոսիկ էլ շատ բանով թողնված է մարդկային ազատությանը: Չէ՞ որ ազատության մասին առասպելը պետք է ուղղված լինի հենց ազատությանը: Խավարի մեջ լույս է վառվում: Ընթերցողը աթեիստ Իվան Կարամազովի հոգում Բերիստոսի գովերգությունն է շարադրվում: Մարդկային ճակատագիրը նրան անկասելիորեն մղում է կա՞մ Մեծ Հավատաքննիչի, կա՞մ Բերիստոսի կողմը: Անիրաժեշտ է ընտրություն կատարել: Որեւէ երրորդ ուղի չկա: Երրորդն ընդամենն անցումային վիճակ է, վերջին սահմանների անհատություն: Մեծ Հավատաքննիչի համակարգում ինքնակամությունը տառնում է ոգու ազատության կորստին ու միտմանը: Եվ ազատությունը կարելի է ձեռք բերել միայն Բերիստոսի մեջ: Ապշեցուցիչ է գեղարվեստական այն հնարքը, որին դիմում է Պոստոնսկին: Բերիստոսն անհրժեք ժամանակ լուծում է, Նա սովորի մեջ է մտնում: Դրական կրոնական գաղափարն իր դրսեւորումը չի գտնում խոսքի մեջ: Ազատության մասին ճշմարտությունն անճանաչելի է: Դեռ աստիճանային է միայն բռնադատության գաղափարը: Ազատության մասին ճշմարտությունը բացահայտվում է միայն Մեծ Հավատաքննիչի գաղափարների համակարգի մեջ, այն վառ առկայծում է ազատության դեմ Մեծ Հավատաքննիչի ընդդիմության միջոցով: Բերիստոսի եւ Նրա ճշմարտության այդ

ընդարկվածությունը գեղարվեստորեն շատ ուժգին է ներգործում: Մեծ Հավատաքննիչը փաստարկում է, համոզում: Նրա տրամադրության տակ ուժեղ տրամաբանություն կա, ուժեղ կամք կա, որոնք ուղղված են որոշակի պլանի իրագործմանը: Բայց Բերիստոսի հնազանդությունը, Նրա խոսքի լուրջությունն ավելի ուժեղ են համոզում եւ գրավում, քան Մեծ Հավատաքննիչի փաստարկման ողջ ուժը:

Առասպելում դեմ առ դեմ են դրվում եւ բախվում համաշխարհային երկու սկզբները՝ ազատությունն ու բռնադատությունը, հավատքը՝ կյանքի Իմաստի, եւ անհավատությունը՝ Իմաստի հանդեպ: Աստվածային սերն ու անաստվածային կարեկցանքը մարդկանց հանդեպ, Բերիստոսը եւ հակաբերիստոսը: Պոստոնսկին Բերիստոսին թշնամի գաղափարը վերցնում է բնական տեսքով: Նա պատկերել է Մեծ Հավատաքննիչի վերահսկող կերպարը: Նա «Մեծագույն վշտով չարչարվող եւ մարդկությանը փրկող տառապալներով մեկն է»: Նա ճգնակյաց է, նա ազատ է նյութական ստորին

ՄԵԾ ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉԸ. ԱՍՏՎԱԾԱՄԱՐԴ ԵՎ ՄԱՐԴԱՍՏՎԱԾ «Պոստոնսկու աշխարհայացքը» գրիչը

բարիքների ցանկությունից: Նա գաղափարի մարդ է: Նա գաղտնիք ունի: Այդ գաղտնիքն անհավատությունն է Աստծու հանդեպ, անհավատությունը՝ աշխարհի Իմաստի հանդեպ, հանուն որի արժեք, որ մարդիկ տառապեն: Կորցնելով հավատքը՝ Մեծ Հավատաքննիչն զգաց, որ մարդկության մի հսկայական զանգված ի գորու չէ տանելու Բերիստոսով բացահայտված ազատության լուծը: Ազատության ճանապարհը դժվարին է, տառապալից. ողբերգական ճանապարհ է: Այն հերոսություն է պահանջում: Այն ուժից վեր է մի այլպիսի չնչին, խեղճ արարածի համար, ինչպիսին մարդն է: Մեծ Հավատաքննիչը չի հավատում Աստծուն, բայց նա չի հավատում նաեւ մարդուն: Չէ՞ որ դա միեւնոյն հավատքի երկու կողմերն են: Աստծու հանդեպ հավատքը կորցնելով՝ այլեւս չի կարելի հավատալ մարդուն: Բերիստոնությունը ոչ միայն հավատք է պահանջում առ Աստված, այլեւ հավատք առ մարդը: Բերիստոնությունն Աստվածամարդկային կրոն է: Մեծ Հավատաքննիչն ամենից առաջ ժխտում է Աստվածամարդկության գաղափարը, աստվածային եւ մարդկային սկիզբների մերձությունն ու միությունը՝ ազատության մեջ: Մարդը չի դիմանում իր հոգեւոր ուժերի, իր հոգեւոր ազատության, իր՝ վերին կյանքի կոչվածության մեծ փորձությունը: Նրա ուժերի այդ փորձությունը մարդու հանդեպ մեծ հարգանքի արտահայտությունն էր, նրա գերագույն հոգեւոր բնության ճանաչումը: Մարդու շատ բան է պահանջվում, քանի որ նա կոչված է մի մեծ բանի: Բայց մարդը հրաժարվում է քրիստոնեական ազատությունից, բարու եւ չարի միջեւ ընտրությունից: «Ինչ»՝ համար ճանաչել այդ աստատանալական բարին ու չարը, երբ այն այդքան թանկ արժեք: Մարդը չի կարող տանել իր եւ այլոց տառապանքը, իսկ առանց տառապանքի՝ անհնար է ազատությունը, անհնար է բարու եւ չարի իմացությունը: Մարդու առջեւ երկնքնորանց է դրվում՝ ազատություն կամ երջանկու-

թյուն, բարեկեցություն եւ կյանքի կարգավորում, ազատություն՝ տառապանքով հանդերձ, կամ երջանկություն՝ առանց ազատության: Եվ մարդկանց հսկայական մեծամասնությունը երկրորդ ճանապարհով է ընթանում: Առաջին ճանապարհը սակավաթիվ ընտրյալների ճանապարհն է: Մարդը հրաժարվում է Աստծու, անմահության եւ ազատության մեծ գաղափարներից, եւ նրա վրա իշխում են անաստվածային կեղծ սերը մարդկանց հանդեպ, կեղծ կարեկցանքը, երկրի վրա առանց Աստծու համընդհանուր բարոյություն կառուցելու ծարավը: Մեծ Հավատաքննիչն Աստծու դեմ ըմբոստացավ՝ հանուն մարդու, հանուն ամենափոքր մարդու, հենց այն նույն մարդու, որին նա նույնպես չի հավատում, ինչպես Աստծուն: Եվ դա արտասովոր կերպով խոր է Սովորաբար մարդկանցից երկրային բերեկեցության կազմակերպման ամբողջությամբ տրվում են նրանք, ովքեր չեն հավատում, որ մարդը նախասահմանված է գերագույն, աստվածային կյանքի համար: Ընթերցողը եւ ինքնասահմանված մարդն է «Եվկլիդեսի մտածողությունը» փորձում է ավելի լավ աշխարհակարգ կառուցել, քան Աստծու ստեղծածն է: Աստված ստեղծել է տառապանքով լեցուն աշխարհակարգ: Նա մարդու վրա է դրել ազատության եւ պատասխանատվության անտանելի լուծը: «Եվկլիդեսի միտքը» կկառուցի մի աշխարհակարգ, որում այլեւս չեն լինի այդպիսի տառապանքներ եւ պատասխանատվություն, բայց չի լինի նաեւ ազատություն: «Եվկլիդեսի միտքը» անխուսափելիորեն պետք է հանգի Մեծ Հավատաքննիչի համակարգին, այսինքն՝ անհրաժեշտության սկզբունքների վրա հիմնված մրջևնոցի ստեղծմանը, ազատության ոգու ոչնչացմանը: Այս թեման ավելի վաղ՝ «Նոթեր ընդհանրական», «Դեռերը» գործերում դրվում էր Շիգայովի եւ Դ. Վերխովենսկու առջեւ եւ լուծվում է «Մեծ Հավատաքննիչի մասին առասպելում»:

Շարունակությունը՝ էջ 7

ԱՍՆԱՎՐԱՎԿՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՃԻՆԵՉՍ

Հափի ու ձեռի մեջ: Փորձենք հասկանալ, թե որոնք են այդ հափի ու ձեռի, որոնց մասին մեր որոշ լրագրողներ շատ արդու պատկերացում ունեն: Նախ եւ առաջ նշենք, որ մեր մարդկին լեզուն աշխարհի գեղեցիկ ու հարուստ լեզուներից է եւ լիարժեք հնարավորություն է ընձեռնում յուրաքանչյուրիս միեւնոյն միտքն արտահայտել շատ տարբեր եղանակներով: Բերենք մի քանի պարզ օրինակ. եթե մարդն ուզում է ասել, որ որեւէ մեկը կույր է, բնավ պարտադիր չէ նրան կույր անվանել կամ էլ ավելի կույր ասել կիրառել: Տվյալ դեպքում բավական է «տեսողական խնդիր ունեցող»-ը: Եթե որեւէ մեկը ուզում էք մատնանշել որեւէ մեկի կողմ լինելու փաստը, բոլորովին պարտադիր չէ նրան «կար» անվանել: Ավելի նորմալ կա է «տեղաշարժման խնդիր ունեցող»-ը: Իսկ հաշվառումների մասին ընդհանրապես խոսելիս կարող ենք ասել «սահմանափակ հնարավորությունների տեր մարդիկ»: Եթե որեւէ տեսնում էք, որ որեւէ մարդ գուրկ է բավարար անելիկոցի եւ գաղափարական կարողություններից, կարիք չկա

նրան անվանել «տկարամիտ», կամ օգտագործել գոեհիկ այլ բառեր: Այս դեպքում կարելի է պարզապես ասել, որ «տվյալ անձն առանձնապես չի փայլում իր խնդիրներով կարողություններով»: Անվաճից կարող ենք մի պարզ տրամաբանական եզրակացության հանգել. ցանկության դեպքում ցանկացած մարդ, ցանկացած լրագրող կարող է շատ բան ասել, բայց միեւնոյն ժամանակ չարորակացնել դիմացինի արժանապատվությունը, չստեղծացնել նրան, այսպիսով մնալ տարրական պարկեշտության եւ բարեկրթության սահմաններում: Երբեմն կարելի է, թե մարդն ինչ է ասում, կարելի է, թե ինչպես է նա արտահայտում իր մտքերը:

Առանձին քննարկման թեմա է հեռուստատեսային եթերային խնդիրը: Սա իսկապես մեր օրերում խնդիր է դարձել: Ժամանակակից հեռուստատեսությամբ կարելի է լսել այնպիսի բառեր եւ արտահայտություններ, որ բարեկրթ մարդը նույնիսկ փողոցում կամ իր ընտանիքում չի բարձրաձայնի: Այժմ ոմանք կասեն, թե հեռուստատեսային եւ ընդհանրապես զանգվածային լրատվա-

միջոցների եթերային մակարդակը ցածր է, քանի որ մեր հասարակության զգալի մասին դա դուր է գալիս: Այստեղ, իհարկե, ճշմարտության մասնաբաժին կա, սակայն ՉԼՍ-ները չեն կարող եւ իրավունք չունեն հասարակությանը հրամցնել այն ամենը, ինչն այդ հասարակությունը ցանկանում է տեսնել ու լսել: Բանն այն է, որ հասարակության մեջ կան մարդիկ, ովքեր ունեն հանցավոր հակումներ ունենում են իրենց շեղումներ, այդ թվում՝ այլասերումներ, կամ էլ իրենց ելույթներ անկիրթ են, գոեհիկ եւ կտի: Մի՞թե սա նշանակում է, որ ՉԼՍ-ները պարտավոր են բավարարել հասարակական այս բոլոր տարրերի ցածր եւ արատավոր պահանջները: Անշուշտ՝ ոչ: Աշխարհի առաջադեմ եւ ազատ համարվող որոշ երկրներում վարդապետական այս բոլոր տարրերի ցածր եւ արատավոր պահանջները չեն հարգում: Նախապես, իհարկե, ընդ որում՝ նաեւ Հայաստանում, բնավ ոչ: Մեր ՉԼՍ-ներով կարելի է լսել ու տեսնել ինչ ասես եւ երբ ասես: Այսպեսից հետո թերեւ չարժեք գարնանալ, թե ինչու

ՉԼՍ-ների խղճին է, առաջին հերթին,՝ հեռուստատեսության եւ համացանցի, որոնք իրենց ձեռով ու քաղաքականությամբ ոչ թե ազատ, այլ ամենաթուղ եւ դարձել:

գաղափարները մեծազույն շնորհի է, եւ այդ շնորհի պատճառով միայն բանաձայնեցին:

Տիգրան ՄԱՆՈՒՅԱՆ
Բանասիրական գիտ. թեկնածու

ՀՈՎԻՎՆ ՈՒ ՆՐԱ ՀՈՏԷ

ԱՐԴԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ձեր հարցերին դասասխատում է Ղազար Բահանա ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԸ
Ձեր անունից հարցերն ուղղում է Աճառյա ԽԱՉԱՏՐՅԱՆԸ

- Տե՛ր հայր, ըստ Եկեղեցու հայրերի դասասխատման՝ մարդկային առաքելությունների շարքում չորրորդն արդարությունն է։ Աստծո գլխավոր հատկանիշներից մեկն է արդարությունը։ Աստված այս եզրի կատարյալ մարմնավորումն է։ Ամենաարդար՝ ասելով՝ մենք հենց Աստծուն էլ հասկանում ենք... Սակայն ինչո՞ւ մեզանում այնքան շատ են անարդարությունները, եթե Աստված արդարադատ է։

- Այո՛, Աստված Ինքն արդարության կատարելատիպն է։ Աստված արդար է։ Նա մարդուն ազատ կամք է տվել, որով էլ մարդն ընտրում է բարին կամ չարը։ Մեր խախտողները դրախտում ունենին արդարությունը պահելու հրահանգ։ Նրանք պիտի հեռու մնային չարի եւ բարու գիտության ծաղից։ Սակայն անհնազանդ գտնվեցին, պատվիրանազանց եղան, արդարությունը թյուրվեց։ Մարդու ազատ կամքի դրսեւորման արդյունք են անարդարություններն ու անօրենությունները։ Այսպիսով՝ Աստված մեզ ցույց է տվել փրկության ճշմարիտ ուղին։ Մարդն է ընտրում, թե որ ճանապարհով եւ ուր կընթանա։

- Կարելի՞ է ասել, որ անարդարության շատ տեսակներ ծնվում, զարգանում են այն պատճառով, որ հիմքում լինում է Արարչի դեռ ստանձնելու մոլորությունը։

- Դա մոլորություններից մեծագույնն է, որից ծնվեցին բոլոր մոլորությունները։ Յիշե՛ք Արուսյակի ապստամբությունը երկրում (յո՛ւն Եսայի ԺՂ 12-15)։ Վերջինս ուզեց Աստծու տեղը լինել, որն արդարության խեղաթյուրում էր, սակայն պատժվեց արդարադատ Աստծոց, արտաքսվեց երկրից, դարձավ սատանա, թշնամի եւ հակառակորդ։ Արդարությունը վերականգնվեց։ Եթե սատանան չընկղմեր իր Արարչի դեմ, չարտաքսվեր երկրից, չէր խաբի մեր խախտողներին դրախտում՝ դառնալով նրանց արտաքսման ու մարդկային ցեղի կորստյան պատճառը։ Մարդը դարձավ մահկանացու, սակայն Բրիստո-

սի մարդեղության մե փրկագործությամբ ազատագրվեց մեղքի եւ մահվան դատապարտությունից։

- «Արդար», «արդարություն» բառերը գոնե աշխարհիկ մտածողության մեջ հաճախ ենթադրում են «դատաւար», «դատե՛ք» տրամաբանական թվաբոլ եզրեր։ Դոգետոր դաշտում էլ այս երեւույթն առկա է։

- Մեծագույն Դատավորը, արդարության պահպանն Աստված Ինքն է։ Գիտենք, որ Ահեղ դատաստան պիտի լինի, ինչպես Սուրբ Գիրքն է ասում։ Աստված սահմանել է մի օր, երբ բոլոր Ննջեցյալները հարություն պիտի առնեն եւ կանգնեն Աստծո Ահեղ դատաստանի առաջ։ Դեհ այդ դատաստանով էլ վերականգնվում է արդարությունը։ Աստված մարդուն փրկության տարբեր միջոցներ տվեց, օրինակ՝ խիղճը, որն Աստծո ծային է մարդու մեջ։ Դատաստանի ժամանակ պիտի հայտնվի աստվածային արդարությունը, եւ դատապարտվի մարդկային ապերախությունը։ Ահեղ դատաստանի ժամանակ Բրիստոսը կմերկացնի մեր բոլոր արարքները, մեր ողջ կյանքը, մեր լեզուն կդառնա մեր դատավորը, ծածկվելու տեղ չի լինելու, արդարությունը պարզաճակատ երեւալու է։

- Փաստորեն՝ այս ժամանակավոր կյանքի ընթացքում բրիստոսյան իր անարդարությունների եւ անխաղճությունների դիմաց հանդերձալով պիտի վարձատրվի՝ եւ վայելի արդարությունն Աստծո արքայության մեջ։

- Այո՛, մեր սուրբ վարդապետները բոլոր դարերում այդ են ուսուցանել՝ հիմնվելով Ավետարանի վրա։ Սբ Դիդակոս առաքյալն ասում է, որ եթե մեղք հանիրավի տառապանքի է ենթարկվում եւ բարի խղճմտանքով առ Աստված դիմանում, շնորհիւ ու վարձք կստանա։ Բայց շատերը տառապում են մեղք գործելու պատճառով։ Սա այլ պարագա է։ Նաեւ լինում են դեպքեր, երբ մարդուն հանիրավի են դատում, զուր դատապարտում։ Այս դեպքում

այդ դատաստանը ենթարկվելու է ահեղ Դատավորի դատին. մեղավորները պատժվելու են։

- Աստվածաշնչում բազում մարգարեների, Նախատակներից, Նաեւ Եկեղեցու կողմից սրբազան անձանցից միայն մի քանիսն են արժանացել արդար կոչվելու՝ Նոյ, Աբրահամ, Դանիել, Դոք, Դովհաննես Մկրտիչ։ Մի՞թե արդարությունն ավելի բարձր բարոյական եզր է, քան մյուս առաքելությունների՝ սրբություն, խոնարհություն եւ այլն...

- Արդար կոչվելն այլ եզր է, բացարձակ արդարությունը՝ այլ։ Սբ Դոդոս առաքյալն ասում է. «Եթե Աստված արդարացրեց, ո՞վ կարող է մեղադրել»։ Տեսե՛ք. երեք մարդ դատապարտվում է խաչելության. մեղք հավիտյան օրինակ Աստված է, մյուս երկուսը՝ ավագանիներ, որոնցից մեկն անգամ մահվան ժամին չի դադարում մեղք ու պղծություն գործելուց։ Մյուսը Նախատում է նրան՝ հիշեցնելով, որ իրենք արդարացի են պատմվում, միևնույն Բրիստոսն անմեղ է։ Եվ մեր Տերն արդարացում է աջակողմյան ավագանի՝ ասելով. «Այսօր Իմ հետ դրախտում կլինես»։ Իսկ անարդարը դրախտը ժառանգել չի կարող։ Արդարությունը Բրիստոսով է լինում,

հետեւաբար, եթե բացարձակ ճշմարտության տեսանկյունից դիտարկենք, երկրագնդի վրա, Բրիստոսից բացի, ոչ ոք բացարձակ արդար չէ։ Բայց բոլոր սրբերն էլ արդար են։

- Մեր Տերը Մատթեոսի Ավետարանում ասում է. «Եթե ձեր արդարությունն ավելի չլինի, քան օրենսգետներին եւ փարիսեցիներին, երկնքի արքայությունն չեք մտնի»։ Ինչպե՞ս հասկանալ Տիրոջ խոսքը։

- Վերածեալեկրպես Տիրոջ խոսքերը, եթե Մայր Եկեղեցու հետեւորդների արդարությունն արանդավորների արդարությունից ավելի չլինի, թևակ երկնք չեն մտնի։

- Տե՛ր հայր, այսպիսի հայտնի ասույթ կա. «Արդարությունը հաճախ հիվանդանում է, սակայն չի մեռնում»։ Սա արդո՞րք արդարության հաղթանակի հանդեպ մարդու հավիտենական հույսը չէ։

- Սոցիոմոն Իմաստունն ասում է. «Երիտասարդ էի եւ ծերացա, սակայն արդարի որդուն հաց մուրալիս չտեսա»։ «Երիտասարդ էի եւ ծերացա» արտահայտության մեջ կա կյանքի փորձ, որի մեջ արդարությունն իր գորությունը փաստել է հաստատել է։ 1920-30-ական թվականներին, երբ համատարած քանդում էին եկեղեցիները, մարդիկ մտածում էին, որ դա քրիստոնեության վերջն է, բայց, ինչպես տեսանք, արդարությունն աստիճանաբար հաղթանակեց։ Ժողովուրդը տեսնում էր, թե ինչպես է այս կյանքում պատուհասվում եկեղեցու խաչք վրայ գցողը, դեռ անվախճան հավիտենական դատաստանն է՝ գլխին կախված։ Այսօր մենք դարձյալ վերադարձանք Մայր Եկեղեցու փրկել, որից բռնի կերպով մեզ փորձեցին խլել։ Բրիստոսյայի հույսը միայն այս կյանքի մեջ է։ Եթե Նույնիսկ այս կյանքի մեջ էլ այդ հաղթանակը չառնես, ապա դրա վարձքը պիտի ստանա Ահեղ դատաստանի ժամանակ։ Առաքյալն ասում է, որ թշվառ է այն մարդը, ում հույսը միայն այս կյանքի համար է, բայց երանք՝ նրան, ում հույսը մեռելներից հարույթություն առած Բրիստոսն է, հավիտենական կյանքը։ Դետեւաբար մեր հույսը երբեք չի կորցում՝ Նույնիսկ մահվան ժամանակ։ Այն մեզ անվախճան հավիտենական է հասցնում, որտեղ արդարությունն է թագավորում։

Դեռեւս 1982 թ., երբ աշխատում էի Զայաստանի նկարիչների միությունում, ինձ բախտ վիճակվեց կազմակերպելու հայ կերպարվեստի ամենախրեւատիպ նկարիչներից մեկի՝ Կոլոյր Գալստյանի առաջին անհատական ցուցահանդեսը։ Մասենադարանի մոտ գտնվող նրա փոքրիկ, մեկ սենյականոց բնակարանում շարժվելու տեղ չկար. ամենուր նկարներ էին, իրար վրա դադապված գրաֆիկական թերթեր։ Դեշտությամբ ընտրեցիք ցուցահանդեսի համար Նախատեսված գեղանկար գործերի քանակը, սակայն գրաֆիկան դարձավ խնդիր։ Բանն այն էր, որ այդ հսկայածավալ թերթերը նկարված էին Նաեւ «չըրքերեսին»։ Ես չակերտների մեջ եմ առնում այս բառը, բանդի դժվար էր ասել, թե որն էր երեսը եւ որն ըրքերեսը. երկու երեսներին էլ բարձրորակ կոմպոզի-

ԵՐԵՎՈՒՅԹ, ՈՐ ԱՐՈՒՅԹ ԵՐ ՀԱՏՈՒԿ ՈՒՇԱԿՐՈՒԹՅԱՆ

ցիաներ էին։ Իսկ ամենախոյունն այն էր, որ այդ թերթերի երեսների պատկերների թանձրաստվեր գծերը շողարձակում էին մեկը մյուսի տակից՝ լողորեն խախտելով հորինվածքների արտահայտչազոծերի հստակությունը։ Չարանքս ցալվի վերածվեց, երբ Նկարիչը բացատրեց պատճառը. «Շատ հաճախ, երբ թուղթ չէի ունենում, իսկ նկարելու պահանջը խեղդում էր, ստիպված էի լինում նկարել արդեն նկարված թերթերի շրջերեսներին»։ ու մի տեսակ մեղավոր-մեղավոր նայեց երեսիս եւ ապա շարունակեց. «Թերթնեզանում սովորելու տարիներին ավելի վատ վիճակ էր. պատերներ, որ, առթան էինք, ոչինչ չունեին, իսկ ես ոչ միայն նկարել էի ուզում, այլեւ մտքեւս, պարունելւս, խոհեւս պատկերելու կերպը չէի գտնում. ունեցածս ու գիտեցածս ինձ չէին գոհացնում, իսկ արտահայտվելու իմ «խոսքերը» չէի կարողանում գտնել։ Ներսուսն քառս էր, կատարյալ դժոքը, իսկ դուրս գալու ելքեր չէի գտնում։ Այն, ինչ կար, ինչ չէր, իսկ ուրիշների գտած ճանապարհներն ինձ ոչ մի տեղ չէին տանելու, ու ընկա հիվանդանալ...»։ Ես միջոց այսօր չեմ հասկանում, թե ինչու Նա այդ ամենը պատմեց ինձ։ Թեպետ խոստովանության պատճառը չգիտեմ, բայց անպիշ շնորհակալ եմ նրան՝ նման թանկ վտահույթյան համար։

Եվ ահա եկավ ցուցահանդեսի եզրագիծիայի ժամանակը։ Նայեցի դալիճի

հատակով մեկ փոփած նկարներին ու խուճապի մատնվեցի. նման բան ինձ հետ չէր կատարվել Նույնիսկ այն ժամանակ, երբ առաջին անգամ էի Էքսպոզիցիա անում։ Ամփոփապես գանգեցի Դեկրիկ Իգիթյանին եւ խնորեցի ինձ օգնել։ Նա ոչ միայն համաձայնեց անմիջապես գալ, այլեւ քաժանիրանքով վրա բերեց. «Դու Կոլոյրի հետ գործ ունես եւ ոչ թե Մարկոսի կամ Դեկրոսի»։ Երբ արդեն ցուցահանդեսը պատրաստ էր, ես դրերի մոտ կանգնած նայեցի դալիճին եւ ինձ թվաց, որ դիմացի պատը, որտեղ կողք կողքի կախել էինք նկարչի միայն ինքնադիմանկարները, հետ ու առաջ է շարժվում եւ ուր որ է պիտի փուլ գա։ Դա երկրաշարժին համարժեք ներքին մի երեքդիս էր, որ ճառագում էր նկարչի ինքնադիմանկարներից։ Ես անմիջապես հասկացա, թե ինչ «քառսի» են թե ինչ «եղքի» մասին էր խոսում Կոլոյր Գալստյան նկարիչը։

Կոլոյր Եգեկիեի Գալստյանը ծնվել է 1924 թ. մարտի 3-ին Երեւանում։ 1943-1947 թթ. սովորել է Փ. Թերթմեզյանի անվան գեղարվեստական ուսումնարանում՝ հայ կերպարվեստի սքանչելի վարպետներից մեկի՝ Վահրամ Գայֆեճյանի դասարանում։ Ի դեպ, հենց Գայֆեճյանի պնդմամբ էլ Կոլոյրը ոչ թե առաջին, այլ միանգամից հաճախել է երկրորդ կուրս։ 1947 թ., երբ աշխատում էր դիպլոմային գործի վրա, կարող էր վատանում է հոգեկան վիճակը, եւ նրան տեղափոխում են հիվանդանոց։ «Քառսն» իր գործն անում է... Առողջանալուց հետո, թե «քառսից» իր արտահայտման կերպը՝ «եղքը» գտնե-

լուց հետո՝ 1959 թ., պաշտպանում է դիպլոմայինը. «Մառնե Ծախող կինը» կտավով եւ անմիջապես ընդունվում էրեւանի գեղարվեստաթատերական ինստիտուտ։ Է. Խաթեկյանի դառաւան եւ ավարտում այն 1964 թվականին։ Այս առումով Կոլոյրի բախտը բերել էր. Ե.Կ Գայֆեճյանը, Ե.Կ Խաթեկյանը, մեծ նկարիչներ լինելուց զատ, Նաեւ սքանչելի ու հմուտ անկախարժեքներ էին. նրանցից ոչ մեկն իրենք չէր պարտադրում ուսանողին, այլ փորձում էին վեր հանել ապագա նկարչի սեփականը եւ կյանքի ուղեգիր տալ եւ մի ինքնատիպ ու չլրկնվող անհատականության։

1962 թ., երբ դեռ ուսանող էր, սկսում է մասնակցել հանրապետական, ապա Նաեւ համամիութենական ցուցահանդեսներին՝ սկզբում գործընկերների, ապա Նաեւ արվեստասեր հանրության շրջանում մեծ հետաքրքրություն առաջացնելով իր գործերի նկատմամբ։ Մարտիրոս Մալախյանի պես խոսքերի մեջ ժպտ կարգադրող նկարչի գործերը դիտելուց հետո պիտի հորդորեր, թե Կոլոյրը «երեսույթ» է՝ արժանի հատուն ուշադրության։ Այն, որ Կոլոյրը հիփոպի երեսույթ էր մեր կերպարվեստում, ժամանակից ցույց տվեց, բայց որ արժանի էր հատուն ուշադրության, ցավոք, տեղի չունեցավ։ Ո՛չ Նկարիչների միության, ո՛չ էլ պետական իշխանավորների կողմից արժանավայել չգնահատվեց։ Ինչ արած՝ մեծերի բախտի անխիղ ոչ թե իրենց ժամանակի, այլ ժամանակների միջով է անցնում։

Շարունակությունը՝ էջ 8

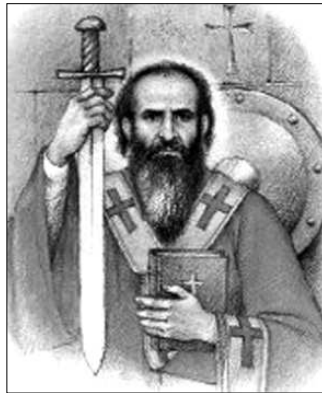
Շատ է մեզ ստանալ բշմամի, զեղբարս մեր մի՛ արասցուք մեզ բշմամի. այլ փութասցուք հաշտեցուցանել ընդ մեզ...

Յովհան Մանդակունու հայրապետության երկրորդ շրջանի մասին սակավ տեղեկություններ կան. Ղազար Փարպեցիի հայածանցների պատճառով չի կարողանում նկարագրել կաթողիկոսության այս շրջանը եւ իր Պատմությունն ավարտում է Պայոց Չարապետի ատենաբանությամբ՝ խոսված Վահանի մարզպանության առիթով (տե՛ս «Ղազարապ Փարպեցու Պատմությունը Պայոց. Թուրք առ Վահան Մամիկոնեան», Տիգրիս, 1904, էջ 434-449):

Պարսից Պերոզ արքայի մահվանից՝ 484 թ. հետո Չարապետն աղադրություն է հաստատվում. Յովհան Մանդակունիի հոգեւոր ու վարչական գործունեություն է ծավալում (տե՛ս **Մաղաքիա արք. Օրմանեան, Ազգապատմ., հտ. Ա, Ս. Էջմիածին, 2001, էջ 549**): Չարապետին վերադրվող բարեկարգություններից առաջինը կաթողիկոսական աթոռի տեղափոխությունն է: Չարապետական աթոռի՝ Վաղարշապատից՝ Դվին տեղափոխման ստույգ ժամանակաշրջանի վերաբերյալ հայագիտության մեջ առկա են հակասական, իրարամերձ կարծիքներ ու տեսակետներ: Պատմագիրները եւ ուսումնասիրողները Ե դարում տեղի ունեցած այս պատմական կարեւորագույն իրադարձությունը վերագրում են Մելիտե Ա Մանազկերտցի (452-456 թթ.), Գլուս Ա Արաւելագի (461-478 թթ.) եւ Յովհաննես Ա Մանդակունի (478-490 թթ.) հայրապետներին, ինչը տարակարծությունների տեղիք է տվել:

Յովհան Մանդակունի կաթողիկոսն զբաղվում է նաեւ եկեղեցական կանոնների մշակմամբ. այդ են վկայում նրա անունով մեզ հասած ինը կանոնները, որոնք տեղ են գտել Կանոնագրքում (տե՛ս «Գիրք կանոնաց եւ դատաստանի», Կ. Պոլիս, 1831, էջ 122): Գոյություն ունի նաեւ տասներորդ կանոնը, որն առավել ընդարձակ է (տե՛ս *անդ.*, էջ 123): Վերոնշյալ կանոնների առանձնահատուկ տեղ են զբաղեցնում Կանոնագրքում, որանք վերաբերում են ծիսական խնդիրներին, պահիքն ու տոներին: Այս կանոններում ընկալված են կիրառի օրերին պատշաճեցվող, չորեքշաբթի եւ ուրբաթ օրերին մարտիրոսաց տոներ կարգելու, Քրիստոսի Մուսուղի ու Չարապետի շրջանում միասին՝ հունվարի 6-ին տոնելու եւ այլ հարցեր: Իսկ վերջին ընդարձակ կանոնը խստով հարգելի էր և անուսուցելի էր անարժանների ձեռնադրությունը:

Մեծ կարեւորություն է արժեք ունեւ Յովհան Մանդակունու հայրապետության շրջանում կազմված ծիսական գրքերը: Սահակ Պարթեպի ու Մեսրոպ Մաշտոցի ծիսական կարգադրությունները դեռեւս հաստատուն գործածություն չէին ստացել, քանի որ Յովսեփ Յողոցմեցի եւ Գլուս Արաւելագի

զաղի Կաթողիկոսներն այդ խնդիրներով զբաղվելու հնարավորություն չէին ունեցել: Երկրում խաղաղության հաստատումից հետո Յովհան Մանդակունին ձեռնարկում է այս գործը՝ լրացնելով պակասը եւ շտկելով թերությունները: Չարապետը փորձում է առավել ամբողջական կատարյալ դարձնել ծիսական կարգերը: Ժամագրքում ուղղակիորեն Յովհան Մանդակունին են վերագրվում գիշերային ծամերգության «Չարթուցեալս» բարոգը եւ «Չքեն գոհանամ» արղթը (տե՛ս **Մաղաքիա արք. Օրմանեան, նշվ. աշխ., էջ 478**), ճաշու երրորդ, վեցերորդ եւ իններորդ ծամերի աղուհացից մեծ բարոգներն ու աղթքները (տե՛ս «Կիրակոսի վարդապետի Գանձակեցույ Չամասուս պատմություն», Կենտրոն, 1865, էջ 20): Ծարականներից «Յովհաննեսի» համբարձին՝ վերագրվում է Յովհաննես Կաթողիկոսին, սակայն Մանդակունի, թե՛ Օմեցունի՝ հայտնի է: Չնայած այս անորոշությանը, կարծում ենք, որ Յովհան Մանդակունին կարելու դերակատարում ունի այս գործում, քանի որ նրա կաթողիկոսությունից առաջ ընկած ժամանակահատվածի համար պատմական աղբյուրները վկայում են միայն սաղմոսների երգեցողության մասին:

Ծիարանի կանոններից նրան են վերագրվում Մկրտության ու Դրոշմ կարգը, սարկավագի, քահանայի եւ եպիսկոպոսի ձեռնադրության կարգը, եկեղեցու հիմնադրվելի, խաչօրհներգի, ժամահարի, սկիհի, մարգարայի ու գրքի օրհնության կարգերը, Պսակի, Ապաշխարության կանոնները:

Պատարագամատուցի թարգմանության մեջ, ըստ Երեսույթին, Յովհան Մանդակունին եւս նկատելի ներդրում ունի. Ասողիկ պատմիչի վկայությամբ՝ Չարապետին է վերագրվում «Աթանասի պատարագամատուցի» թարգմանությունը:

ՅՈՎՀԱՆ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆՈՒՆ ԿԵՐԱԳՐՎՈՂ ԾԱՌԵՐԸ

«...Չարապետը բարձր ուղղության կատարեաց. զբարոգ գիշերի եւ տուրքեան, զկարգս մկրտության, զարկաւագի, զքահանայի եւ գեպիսկոպոսի եւ գործության եկեղեցու եւ գլխովիմբ գաւառարագամատուց, գոր Աթանասի ասեւ լինել»:

Իսկ Վարդան Արեւելցիի իր աշխատության մեջ գրել է. «...յօրինեաց զկարգս ձեռնադրության եւ զճաշ խրատուց», ապա հավելել՝ «...սա թարգմանեաց գերկորորդ Կորնելացոց թուղթն եւ զՅոհանն» («Չամարումն Պատմության Վարդանայ վարդապետի», Կենտրոն, 1862, էջ 55): Չենք կարծում, որ Սահակ Պարթեպից ու Մեսրոպ Մաշտոցից հետո Սուրբ Գրքի որեւէ մասի թարգմանություն թերի մնացած լինել, ուստի կարելի է ենթադրել, որ երկրորդական գրքերից Կորնելացիների Գ թուղթը եւ «Յովհաննես անտարակի հանգիստ»-ն են Յովհան Մանդակունի Կաթողիկոսի թարգմանած հատվածները:

Յովհան Մանդակունու մատենագրական ժառանգությունն արտացոլում է նրա աստվածաբանական հայացքներն ու վարդապետությունը:

Նրա անունով մեզ է հասել նաեւ քսանվեց ճառ («Տեսնո Յովհաննու Մանդակունու Չարապետի ճառք», ի Կենտրոն, 1860), որոնց հեղինակության հարցը մինչ օրս վիճելի է, քանի որ գրիչներից ոմանք այդ նույն ճառերը մակագրել են տարբեր հեղինակների անուններով: Այս ճառերի գրման մասին իր երկուն հիշատակություն ունի Յովհաննես Դրասխանակերտցի. «Եւ գլխի նորա (Գլուս Կաթողիկոսից հետո) յաջորդէ զաթոռ հայրապետության Յոհան Մանդակունի, որ առջեւալ իսկ էր ամենայն հոգեւոր հանձնարվ. եւ կարգս յօրինեալ ճոխացուցանէ պայծառապէս զամենայն աղօթական ծամակարգութիւնս եկեղեցույ սրբոյ. եւ յարդար էս ճառս զգուշացուցիչ դիտարկական կենցաղոյ, որ բերէ զզգուշ փրկութիւն» («Յովհաննու Կաթողիկոսի Դրասխանակերտցույ Պատմություն Չարապետի», Թիֆլիս, 1912, էջ 60-61): Չարապետների եզրակացմամբ՝ այս վկայությունը վերաբերում է ձեռագրերում պահպանված «Խրատ վարուց» ժողովածուին, թե՛ն Ասողիկի հաղորդած տեղեկության համաձայն՝ այդ երկի, ինչպէս նաեւ «Չամարամատուց» եւ «Նոյեմակ» գործերի հեղինակը հայտնի վարդապետ Յովհան Մայրագուցեցի է (մոտ 572-650 թթ.): Միջնադարում, հավանաբար, տեղի է ունեցել նույն անունը կրող Մանդակունու եւ Մայրագուցեցու երկերի շփոթ, առանձին դեպքերում նաեւ՝ քնագրական ընդմիջարկություն, ուստի այսօր դժվար է հաստատապէս տարանջատել այս երկու հեղինակների երկերը:

Բարսեղ վարդապետ Սարգիսյանը հանգամանալիք ընկալելով փաստում է, որ այս ճառերը պատկանում են Յովհան Մանդակունու գրչին (տե՛ս «Քննարկատու Յովհան Մանդակունու եւ իր երկասիրության վրայ», Կենտրոն, 1895): Յեղիակը հիմնավորում է, որ այդ ճառերը հայ հեռուներ է գրել, այլ ոչ թե Յովհան Ոսկեբերանը, Եփրեմ Ասորիի կամ որեւէ օտար այլ հեղինակ: Բարսեղ վրդ. Սարգիսյանը ներկայացնում է իր տեսակետը հիմնավորող ու ամրապնդող արտաքին մի շարք վկայություններ եւ ճառերի ներքին ընկալությունից բխող փաստարկներ:

Նշանավոր հայագետ-աստվածաբան Կարապետ Տեր-Մկրտչյանը մերժում է Բարսեղ վարդապետի դրույթները եւ փորձում պայացուցել, որ քսանվեց ճառ բովանդակող ժողովածուն Յովհան Մայրագուցեցու է պատկանում: Յովհան Մայրագուցեցու հեղինակության կողմնակիցներից է նաեւ Դ. Զեղդերյանը, որը եւս իր տեսակետը հիմնավորող կոչանքներ է բերում:

Ճառերի հեղինակային պատկանելության խնդրի վերջնական լուծման համար անհրաժեշտ են լրացուցիչ անհերքելի տվյալներ ու փաստեր, որպիսիք դեռեւս չկան: Յովհան Մանդակունու հեղինակության օգուտն խոսող եւական փաստերից է այն, որ Մաշտոց-Ժիսարանի եւ ճառերի ժողովածուի միջեւ կա նկատելի փոխանջություն:

Այս ճառերը ձեռագրերում պահպանված են առանձին-առանձին կամ փոքրիկ խմբերով, սակայն կան նաեւ ձեռագրեր, որոնցում դրանք ամբողջությամբ են ներկայացված: Տարբեր ձեռագրերում սովորաբար տարբեր են նաեւ ճառերի երթուղականությունն ու դասավորությունը (տե՛ս **Լեւոն Տեր-Ներսիսյան, Դասեր հայ եկեղեցական մատենագրությունից, Սոփի, 1993, էջ 43**): Ճառերի ժողովածուի երկու հրատարակությունները (Կենտրոն, 1836, 1860) իրականացվել են Կենտրոնի հնագույն երկրագագիր օրինակի (Թ. 209, ԺԱ-ԺԲ դդ.) հիման վրա:

Յովհան Մանդակունուն վերագրվող ճառերի ժողովածուն գրական արժեքավոր հուշարձան է եւ մեծապէս ազդել է հետագա դարերի հայ ճառագրության վրա: Ճառերը հիմնականում բարոյախրատական բնույթ ունեն եւ ուղեցույց են քրիստոնյաների համար. դրանք վերաբերում են մեղքերի խոստովանությանը, վնասակար բարքերին ու սովորություններին, հիշաշարությունը, երգվելու չար սովորությանը, պահիքն, ողորմածությանը, աղքատների միջթարությանը եւ այլն:

Շարունակել...
Արփին ՉԱՆՔԻՅԱՆ

ՄԵԾ ՆԱԿԱՏԱՔՆԱԻՉԸ. ԱՍՏՎԱԾՄԱՐԴ ԵՎ ՄԱՐԴԱՍՏՎԱԾ

Սկիզբ՝ էջ 5

Եթե՛ համաշխարհային կյանքը գերագույն Իմաստ չունի, եթե՛ չկան Աստված եւ անմահություն, ապա մնում է երկրային մարդկության կազմակերպումը՝ ըստ Շիգալովի եւ Մեծ Չավատաբանի: Աստուծո դեմ ուղղված ըմբոսությունն անխուսափելիորեն պետք է հանգեցնի ազատության ոչնչացմանը: Հեղափոխությունը, որի հիմքում ընկած է աթեիզմը, անխուսափելիորեն պետք է հանգեցնի անսահման բռնակալության: Այդ նույն սկզբունքն ընկած է կաթողիկյան հավատաբանության եւ հակադիր սոցիալիզմի հիմքերում, այդ նույն անհավատությունը՝ ազատության ոգու, Աստուծո եւ մարդու, Աստվածամարդու եւ Աստվածամարդկության հանդեպ: Եվրոնախոյզի հայեցակետն անխուսափելիորեն թշնամի է ազատությանը: Մարդկային ոգու ազատությունն անհամատեղելի է մարդկանց երջանկության հետ: Ազատությունն արիստոկրատական է, այն գոյություն ունի միայն սակավաթիվ ընտրյալների համար: Եվ Մեծ Չավատաբանիցը Քրիստոսին մեղադրում է այն բանում, որ Նա, մարդկանց ծանրաբեռնելով նրանց ուժերից վեր ազատությամբ, դա կատարեց, ասես, Նրանց չսիրելով: Մարդկանց հանդեպ սիրուց ելնելով՝ պետք էր նրանց զրկել ազատությունից: «Մարդկանց ազատության վրա բռնակալու փոխարեն՝ Դու էլ ավելի մեծ ազատություն տվիր նրանք: Թե՛ Դու մոռացար, որ մարդու համար հանգստությունը, անգամ մահը, ավելի թանկ է, քան բարությունը: Եւ չարի իմացության ազատ ընտրությունը: Մարդու համար չկա ավելի գայթակղիչ բան, քան նրա խղճի ազատությունը, բայց չկա նաեւ ավելի տանջալի բան: Եվ ասի մարդկային խիղճը մեղքնալիք տանջալիքն ու համար, ամար հիմքեր տալու փոխարեն, Դու վերցրեցիր այն ամենը, ինչն արտակարգ է, անեղծվածային եւ անորոշ,

այն ամենը, ինչը վեր է մարդկային ուժերից, դրա համար էլ այնպես վարվեցիր, որ կարծես բոլորովին չէիր սիրում նրանց»: Մարդկանց երջանկության համար անհրաժեշտ է հանգստացնել նրանց խիղճը, այսինքն՝ նրանցից եւ վերցնել ընտրության ազատությունը: Միայն քչերն են ի վիճակի տանելու ազատության լուծը եւ հետևելու նրան, Ով «մարդու ազատ սերը կամեցավ»:

Մեծ Չավատաբանիցն այրվում է ծովի ավազի չափ անհաշիվ այն շատերի համար, ովքեր չեն կարող տանել ազատության փորձությունը: Մեծ Չավատաբանիցն ասում է. «Մարդն այնքան Աստուծոն չի փնտրում, որքան փնտրում է հրաշքները»: Այս խոսքերում արտահայտված են մարդկային բնության մասին Մեծ Չավատաբանիցի ստոր կարծիքը, անհավատությունը մարդու հանդեպ:

Շարունակություն՝ էջ 8

ԵՐԵՎՈՒՅԹ, ՈՐ ԱՐԺԱՆԻ ԷՐ ՀԱՏՈՒԿ ՈՒՇԱԳՐՈՒԹՅԱՆ

Սկզբը՝ էջ 6

1964 թվականին, այսինքն՝ ինստիտուտն ավարտելու տարում ստեղծած նրա գործերը՝ «Եղիշ Զարեց» (երկու տարբերակ), «Սայաթ-Նովա», «Հայուհի», «Եշերով նախորդորտ», «Թեյնիկով նախորդորտ» եւ այլն, աներկայորեն հաստատեցին, իր 60-ական թվականների հայ կերպարվեստի փառահեղ անդամակցում իր ուրույն տեղն զբաղեցնելու հայտնի է ներկայացրել են մի քանի քաղաքաշատ ու անկրկնելի նկարիչ, ում ասելիքը ձեռքի ու բուլակաղության առումով զարմանալի ներդաշնակ ու համահունչ էր իր ժամանակի եւ գալիք ժամանակների ոգուն ու մտայնությանը, իր ժամանակակիցների ու ժամանակներից դուրս ապրող անհատականությունների բարոյապատկերական լիցքերին:

Շատ նկարիչներ են պատկերել մեծ Զարեցին, բայց այն Զարեցը, ում զգացել, ընկալել ու պատկերել է Վրույրը, հա-

Սկզբը՝ էջ 7

Եվ նա շարունակում է մեղադրել Բրիստոսին. «Դու խաչից չիջար ... որովհետեւ չուզեցիր հրաշքով ստրկացնել մարդուն եւ տեսնեցիր ազատ հավատի, այլ ոչ հրաշքի վրա հիմնված հավատի մասին: Ազատ սեր տեսնեցիր, այլ ոչ թե անազատ մարդու ստրկական հիացմունքն այն գործության առջեւ, որը մեկընդմիջ ահաբեկում է նրան:

Բայց այստեղ են Դու չափազանց բարձր գնահատեցիր մարդկանց, բանգի նրանք, անշուշտ, ստրուկներ են, թեւեւ ստեղծված են ըմբոստների կողմից»: «Այնպես հարգելով հանդերձ (մարդուն)՝ Դու այնպես վարվեցիր, որ կարծես այլես

մեմատության եզրեր չի պահանջում. Վրույրի Զարեցն իր ժամանակի մեծածին զաղափարախոսության ու բարոյապատկերական մթնոլորտի մարտահրավերը նետած աննկուն «գորավար» է: «Երկիր Նաիրի», «Հանքեական առասպելի», «Ամբոխները խելագարված» տառապանքների, մահերի ու մորիկների միջով անցած ըմբոստ մի այր է, ում ոչ թե շուրթերից, այլ աչքերից են ասես հնչում.

«Եվ երբ արեւը բարձրացավ երկինք, եվ մեք լույսի տակ իրարու գտանք - Մեռելների պես սիրթած էինք, Չէինք հավատում, որ ապրում ենք, կանք. Անխոս հայացքով իրար թաղեցինք, Իրար հոգու մեջ գերեզման մտանք»:

Ոչ ոք ավելի լավ, քան Վրույրը, չէր կարող զգալ ստեղծագործ անհատի, նրա տիեզերական անդադարի զարկերակի ռիթմը, չէր կարող ապրել բզկված հոգու ցավը, չէր այդ ցավից ծնված ճիչն ու դառնալ այդ ամենի շանթարգելը՝ իր վրա ընդցնելով տարածության մեջ ձգվող մարդկային տառապանքի անշեղ թուրան: Ոչ միայն Զարեցը, այլև նրա պատկերած մնացյալ ստեղծագործ անհատները՝ Սայաթ-Նովան, Տերյանը, Սարգսյանը, Ե. Ջեյլարը, Իսահակյանը, Խանգուդյանը, Դոն Քիշոտը՝ որպես Մերվանտեսի գրական արտահայտություն, անցել են վրոյրական նույն հոգեվերլուծական պրոցեսների միջով, անցել ֆիզիկայի ու մետաֆիզիկայի բոլոր օրենքներով ու ինչ-որ տեղ մնացել օրենքից դուրս: Սա ոչ միայն նրանց, այլև հենց Վրույր Չալստյանի աշխարհագրագրությունն է, նրա՝ իր նմանի պարունակների ու մոդուլների գեղանկարչական մարմնավորումները: Վրույր Չալստյանի արվեստի գիտակ Զ. Իգիթյանը, հնարավոր է, հենց նկարչի դիմանկարներն է ի նկատի ունեցել, երբ գրում էր. «Վրույր Չալստյանի գործերը գերծ են էֆեկտներից եւ արտաքին գրավիչ տարրերով: Դա մի աշխարհ է, ուր պրոցեսները ծագում են ոչ թե թուլությունից, այլ ուժի գերառատությունից...»:

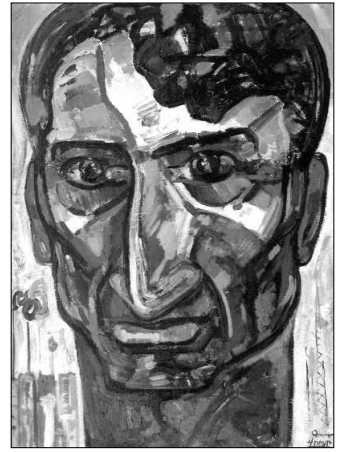
Իսկապես, Վրույրի անձնական ու ստեղծագործական խնդիրները մշտապես ծագել են իր ներքին անսահման ուժի ավելցուկից: Չալստյան նկարչի զարմանալի բազմաբանգ ու բազմակույս հոգեւոր աշխարհի, նրա աշխարհագրագրության՝ հաճախ անըմբռնելի ենթաշերտերի մարմնացումներ են նաեւ տարբեր տարիների ինքնադիմանկարները: Եթե փորձենք մտովի կոդը կոդիչ շարել նկարչի ինքնադիմանկարները՝ ճիշտ այնպես, ինչպես արվեստը նրա անհատական առաջին ցուցադրության ժամանակ, ապա ավելի պարզորոշ կտեսնենք նկարչի սեփական աշխարհը, այդ աշխարհի ու տիեզերականի այն անբախտելի հոգեւոր ու նաեւ կենսաբանական մերձավորության սահմանները, ձգողականու-

թյան այն հայտնի եւ անհայտ ուժի գերակայը, որ մարդուն ուղեկցում է կյանքից մինչեւ մահ եւ հակառակը: Դրանք նույն անհատի, նույն էակի, նույն միավորի մասնատված աշխարհների ի մի բերումն են ժամանակի ու տարածության մեջ: Նկարիչն ասես իրենով ու իր անհատականության, իր անձի միջոցով է փորձում պատասխանել գիտակցության եւ ենթագիտակցության առաջադրած հարցերին. արդյոք մենք ճանաչում ենք մեզ, արդյոք ամբողջական ենք, արդյոք մեր երկփեղկվածության մեջ սաղմնային ու հետմահու անհայտները չեն, որ աղաղակում են, արդյոք մեր աշխարհի ու տարաշխարհների միջեւ եղած կամուրջների փուլզոհ՝ մը չէ մեր հոգեկան ցավի, ողբերգության

թուն պատճառը: Նայե՛ք Վրույրի ինքնադիմանկարները, զննե՛ք եւ կգտնե՛ք ձեր հարցերի շատ պատասխաններ, որոնց լավագույն լրացումները թաքնված են նաեւ նրա կոմպոզիցիոն գործերում:

Արվեստաբանական միտքը շատ է սիրում եզրեր ու եզրույթներ, կառուցվածքներ ու գունաթույրեր, շատ է սիրում խուսել լույսի ու սուղերի մասին: Ես ցանկություն ունեմ այդ մասին խոսելու, բանգի չկա ճշմարիտ նկարիչ, որ այդ խնդիրները նախապես լուծած չլինի. Վրույր Չալստյանի համար այդ խնդիրները լուծվել էին դեռեւս ուսումնառատում ուսանելու տարիների: Վկան նրա դիպլոմային աշխատանքը: Սակայն դրանք քիչ, շատ քիչ էին Վրույր նկարչի համար. նրա միտքը, հոգին

դեգերումների մեջ էին ոչ թե իր աշխարհընկալման կերպերը, գեղանկարչական ձեւերը գտնելու համար, այլ՝ վաճառ իր ընկալումների եւ տիեզերականի տարածական հայտերի փիլիսոփայական դրսեւորումների, տիեզերքի ու մարդ արարածի հարաբերումների եզրագծերի, դրանց ներքին ու արտաքին փոխկապի, այդ փոխկապից ծնված հոգեկան, հոգեբանական ու ֆիզիկական ձգողականության հետեւանքների պատճառի ու պայմանականության խնդրի վեր հանման («Մոդուլներ» շարքը, «Գիշեր», «Հանելուկ», «Լույս», «Թռչող ձկներ»):

Չայ կերպարվեստում ոչ մի նկարչի ստեղծագործություն այնքան ներթափանցված չէ տիեզերական կեցության ու մարդու մտածողության, մարդու՝ իրեն ու իրենից դուրս աշխարհները ճանաչելու փնտրուղներով ու հարցադրումներով, որքան Վրույր Չալստյանին: Նա անվերջ փորձում էր գտնել մարդուն եւ տիեզերքի միջեւ ընկած «կամուրջները»՝ մարդու ողբերգական ճակատագրի իրական պատճառներն այդ կամուրջներից անդին փնտրելով:

Նա, հիրավի, մեծ փիլիսոփա էր, ով իր մտքերը շարադրում էր գույների ու գծերի, հորինվածքների ու պատկերների անկրկնելի լեզվով:

Աստղիկ ՍՏԱՐՈՆԻԱՆ

ՄԵԾ ՀԱՎԱՏԱՔՆՆԻՉԸ. ԱՍՏՎԱԾԱՄԱՐԴ ԵՎ ՄԱՐԴԱՄԱՏՎԱԾ

Սկզբը՝ էջ 7

Եվ նա շարունակում է մեղադրել Բրիստոսին. «Դու խաչից չիջար ... որովհետեւ չուզեցիր հրաշքով ստրկացնել մարդուն եւ տեսնեցիր ազատ հավատի, այլ ոչ հրաշքի վրա հիմնված հավատի մասին: Ազատ սեր տեսնեցիր, այլ ոչ թե անազատ մարդու ստրկական հիացմունքն այն գործության առջեւ, որը մեկընդմիջ ահաբեկում է նրան:

Բայց այստեղ են Դու չափազանց բարձր գնահատեցիր մարդկանց, բանգի նրանք, անշուշտ, ստրուկներ են, թեւեւ ստեղծված են ըմբոստների կողմից»: «Այնպես հարգելով հանդերձ (մարդուն)՝ Դու այնպես վարվեցիր, որ կարծես այլես

չէիր կարելցում նրան, որովհետեւ չափազանց շատ էիր պահանջում նրանից ...

Նվազ հարգելով մարդուն՝ նվազ էլ կպահանջեիր նրանից, եւ դա ավելի նման կլիներ սիրո, որովհետեւ ավելի թեթեւ կլինեւ մարդու բեռը: Նա տկար է եւ անաբա: Մեծ Հավատաքննիչին վրոյրվեցնում է Բրիստոսի կրոնի արիստոկրատիզմը: «Դու կարող ես հպարտությամբ մատնացույց անել ազատության եւ ազատ սիրո այդ զավակներին, նրանց ազատ ու հոյակապ գոհաբերությունը հանուն Էթե: Բայց հիշիր, որ նրանք ընդամենը մի քանի հազար էին, այն էլ՝ խլկն աստվածների, իսկ մնացյալները՝ Ի՛նչ մեղք ունեն մնացյալ տկար մարդիկ, եթե չեն կարողացել կրել

այն, ինչ կրել են հզորները: Ի՛նչ մեղք ունի տկար հոգին, որ ի գործ է այդքան սուկայի շնորհներ ընդունելու իր մեջ: Եվ Դու մի՞թե իրոք եկել էիր լոկ ընտրյալների մոտ եւ ընտրյալների համար: Եվ ահա Մեծ Հավատաքննիչը պաշտպան է կանգնում թույլ մարդկությանը, հանուն մարդու հաղթեալ սիրո՝ նրանցից ետ է վերցնում տառապանքներով ծանրաբեռնող ազատության շնորհը: «Մի՞թե մենք, այդքան խոնարհաբար գիտակցելով մարդկության տկարությունը, սիրով թեթեւացնելով նրա բեռը, չենք սիրում նրան»:

Շարունակելի
Ուսերները թարգմ.
Գեորգ եպս ՄԱՐԴՆԱՆԸ

ԲՐԻՍՏՈՆԻԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ

Հիմնադիր՝

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինի Հրատարակիչ՝

«Զինատուրայի Հայաստան» թերթի խմբագրություն

Գլխավոր խմբագիր՝

Աստղիկ Մամուրջյան

Գրանցման վկայական՝ 624

Խմբագրության հասցեն՝

Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածին

Հեռախոս՝ 517197

Էլ. փոստ՝ gh@etchmiadzin.am
astghikstam@gmail.com

web կայք՝
kh-tert.livejournal.com
krishayas.wordpress.com

Մտրո. տպագր. 3.3.2015 թ.
Տպագրականը՝ 2100
Գինը՝ 50 դրամ